

MAGISTERUPPSATS I BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP
VID INSTITUTIONEN BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP/BIBLIOTEKSHÖGSKOLAN
2008:108
ISSN 1654-0247

Urval vid digitalisering av affischer på Kungl. biblioteket

INGRID STENING SOPPELA

© **Författaren**

Mångfaldigande och spridande av innehållet i denna uppsats
– helt eller delvis – är förbjudet utan medgivande.

Svensk titel:	Urval vid digitalisering av affischer på Kungl. biblioteket
Engelsk titel:	Selection criteria for the digitization of posters at the National Library of Sweden
Författare:	Ingrid Stening Soppela
Kollegium:	2
Färdigställt:	2008
Handledare:	Mats Dahlström
Abstract:	<p>This thesis presents a study aiming to identify the selection criteria for the digitization of posters at the National Library of Sweden (Kungl. biblioteket).</p> <p>The theory is that cultural heritage institutions are empowered to decide how our cultural heritage is presented as they select what items (or, as in this study, posters) will be digitized. The poster is studied as it is an interesting media form which historically was an important means of communication. The poster can represent and reflect historical events and opinions in society. The posters chosen to be digitized, will represent a part of our cultural heritage as presented on the internet. The research questions are to find out the purpose of digitization, to identify the selection criteria, why the collection of posters is digitized, which posters have been chosen and what were the selections criteria. The study aims to compare principles with practice.</p> <p>Selection policy documents are studied and the poster collection is studied in documents, on the internet and by interviewing representatives at the National Library of Sweden.</p> <p>The conclusion is that although the policy documents are indeed thorough regarding detailed selection criteria, it is actually practical reasons (such as available resources) that finally decide what material is digitized. The situation that the cultural heritage institutions are constructing our visual cultural heritage is probably unavoidable, but the problem is that if choices are not made on the correct grounds, this will have the consequence that the presentation of our cultural heritage will not be representative.</p>
Nyckelord:	Urval, digitalisering, kulturarv, affischer, digitalt kulturarv, Kungl. biblioteket

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1 Problemformulering	3
1.2 Syfte	4
1.3 Frågeställningar	4
1.4 Avgränsningar	4
1.5 Disposition	5
1.6 Bakgrund och orientering	5
1.6.1 Diskussion och definition av kulturarvsbegreppet	5
1.6.2 Digitalisering	7
1.6.3 Affischen som media	8
1.6.4 Institutionellt skapande av digitalt kulturarv. Digitalisering av politiska affischer på Kuba	9
2. Tidigare forskning och litteraturgenomgång	11
2.1 Informationssökning	11
2.2 Magisteruppsatser	12
2.3 Övrig litteratur	16
3. Teoriavsnitt	22
3.1 Kulturarvsskapande	22
3.2 Bibliotek som kulturarvsskapare	24
3.3 Kulturarvsskapande genom digitalisering	25
4. Metodavsnitt	27
5. Presentation av material och redovisning av resultat	29
5.1 Urval i teorin – Styrdokument	29
5.1.1 <i>KB – ett nav i kunskapssamhället (KB-utredningen)</i>	29
5.1.2 <i>Plattform för bilddatabaser</i>	30
5.1.3 <i>DIGSAM-rapporten</i>	32
5.2 Urval i praktiken	34
5.2.1 Digitalisering på Kungl. biblioteket	34
5.2.2 Kungl. bibliotekets affichsamling. Status och mål.	35
5.2.3 Intervjuer på Kungl. biblioteket	39

6. Analys och slutsatser.....	43
6.1 Svar på frågeställningarna	43
6.1.1 Vad är syftet med digitaliseringen och vilka urvalsprinciper för digitalisering finns i styrdokumentet?	43
6.1.2 Varför digitaliseras affischsamlingen?	43
6.1.3 Vilka affischer har valts ut för digitalisering och enligt vilka urvalskriterier?	44
6.1.4 Analys och slutsatser	45
7. Sammanfattning	49
Käll- och litteraturförteckning	50
Bilaga 1. Intervjufrågor	55

1. Inledning

Med tillgång till Internet har det inte längre någon betydelse om vi befinner oss i Stockholm eller i New York när det gäller att söka information. Googles tillkännagivande att digitalisera europeisk litteratur, i samarbete med stora universitetsbibliotek i Storbritannien och USA, för att göra den tillgänglig via Internet, fick EU-kommissionen att i september 2005 besluta om en stor gemensam satsning på digitalisering av ett europeiskt kulturarv. I Sverige är det Kungl. biblioteket (fortsättningsvis KB) som deltar i det arbetet. Kommissionens förslag innebär en uppmaning till EU:s medlemsstater att digitalisera för att bevara och tillgängliggöra kulturarvet. Medlemsstaterna ska dessutom samordna och koordinera digitaliseringen länderna emellan. Digitalisering av material på museer och bibliotek har därför blivit högaktuellt och på de europeiska nationalbiblioteken och museerna pågår en mängd olika digitaliseringsprojekt.

För att visa hur angeläget området digitalisering är kommer jag att hänvisa till forskare som jämför bibliotekens utveckling med att skapa parallella digitala samlingar som lika banbrytande som boktryckarkonstens uppkomst (från den handskrivna kopieringen av texter på medeltidens kloster). Dessa båda utvecklingar är paradigmskiften. Liksom den tryckta boken innebär en betydligt enklare spridning av kunskap och utbildning innebär dagens digitalisering en ökad tillgänglighet och oöverskådliga möjligheter. Att sätta upp ett boktryckeri innebär stora investeringar. Urvalet grundades därför på böcker som man beräknade skulle täcka produktionskostnaderna (De Stefano 2001, s. 59 f).¹ Redan då togs marknadsmässiga beslut. Vilka digitaliseringsurval gör museer och bibliotek idag? Det är en alltför stor fråga för att rymmas i denna uppsats, och jag har därför valt att studera vilket urval KB har gjort vid ett av digitaliseringsprojekten – affischsamlingen – samt belysa vilka möjliga konsekvenser som urvalet kan leda till i ett längre perspektiv.

KB i Stockholm har en av världens största affischsamlingar med ca 600 000 affischer. Detta beror på bibliotekets historia som nationalbibliotek och mottagare av pliktexemplar sedan år 1661. KB:s stora affischsamling ökar med ca 6 000 affischer per år.

Före TV- och radiomediernas tid var affischen betydelsefull som ett kommunikationsmedel. Idag kan affischen ses som en historisk tidsspegel. Genom historien har affischen använts för att förmedla aktuella budskap, opinionsbildning, ofta från maktavare till enskilda. Under de båda världskrigen användes affischen för att sprida propaganda, som för att värva soldater, men också för att samla in pengar eller för att hjälpa utsatta barn. Reklamaffischer och affischer från speciella tillfällen och vid särskilda händelser förmedlar en tidsanda och är en form av minnets tidsspegel. Frågan om vilken betydelse affischsamlingen har idag behandlas inte i uppsatsen, men en utgångspunkt för uppsatsarbetet är att affischer *i ett historiskt perspektiv har haft stor betydelse som kommunikationsmedel i samhället och därför bör bevaras.*

---

¹ Paula De Stefano citerar och hänvisar i sin text till historisk forskning av Lucien Febvre och Henri-Jean Martin, *The Coming of the Book*, New York: Verso, 1997, när det gäller boktryckarkonstens historia.

Affischens format innebär att samlingen är mer otillgänglig än annan media. Det är inte möjligt att "browsa" eller söka efter en affisch manuellt. En annan orsak till att den är otillgänglig är att endast en mindre del av samlingen är katalogiserad. För att minska slitaget och öka tillgängligheten till materialet påbörjades i slutet av 1990-talet projektet med att digitalisera affischsamlingen. Syftet med att digitalisera bibliotekets samlingar är förutom bevarandeskälen även att öka tillgängligheten, dvs. att materialet skall få en sådan spridning att det kan användas av studenter, forskare och även en historie- och konstintresserad allmänhet. Genom en tillgänglighet bara ett "knaptryck" bort underlättar det för intresserade medborgare utanför Stockholm och tillgänglighet ges till alla oavsett var i världen man befinner sig.

Digitalisering kräver stora resurser i fråga om planering, finansiering och personal. Av dessa skäl finns i realiteten ingen möjlighet att digitalisera alla samlingar. Bibliotek och museer måste välja ut och prioritera vilka samlingar som skall digitaliseras. Affischsamlingens storlek innebär att det är omöjligt att tillgängliggöra samtliga affischer. Ett urval måste göras och det är intressant att studera urvalsprinciperna för det som digitaliseras. Alla affischer är en del av vårt kulturarv och det som digitaliseras presenteras på webben; och kan beskrivas som vårt fönster mot omvärlden. Webben kan sägas bli ett virtuellt kulturarv. Urvalsprinciperna påverkar hur historien presenteras genom de affischer som digitaliseras.

Mitt intresse för ämnet uppstod när jag våren 2005 gjorde en fördjupningsuppgift inom ämnet kunskapsorganisation om digitalisering av kulturarv. Det är fascinerande att via Internet kunna söka samlingar inom konst och litteratur från bibliotek och museer i hela världen. Digitaliseringen innebär att avstånden krymper, gränser suddas ut, och vi kan enkelt ta del av och lära känna andra länders kulturarv. I ett större perspektiv kan det ses som en demokratifråga – genom digitalisering får vi alla en möjlig tillgång till kulturarvet. Dagens samhälle med olika generationer som ser datorn som ett redskap både i arbetet och privat har inneburit att lättillgänglig information ses som både en självklarhet och en rättighet. Detta visar att digitalisering är en naturlig utveckling för ABM-sektorn, och i mitt framtida yrke som bibliotekarie anser jag att mitt uppsatsämne har en självskriven plats inom ämnet Biblioteks- och informationskunskap.

Som stöd till varför jag anser att detta är ett viktigt forskningsområde vill jag citera forskaren Marija Dalbello:

Studying how digital libraries are involved in the production of knowledge is crucial to our understanding of how memory institutions are currently shaping this record in the digital environment. (2004, s. 267)

I utredningen *KB – ett nav i kunskapssamhället* (fortsättningsvis *KB-utredningen*) framhålls att digitalisering är ett sätt att marknadsföra Sverige och kulturarvet internationellt. I *DIGSAM-rapporten* (i hänvisningar fortsättningsvis *DIGSAM*) anges att digitalisering är viktigt för "vår gemensamma historia – Sveriges minne" (Scherman, 2005, s. 21).

Jag anser således att det finns relevans för mitt uppsatsämne som skall handla om affischer, digitalisering, urval och vilka konsekvenser som det kan innebära.

1.1 Problemformulering

Digitalisering pågår på de flesta ABM-institutioner. Resurser saknas på många ställen. Inga kulturinstitutioner har resurser för att digitalisera enligt "clean-sweep"-metoden, vilket innebär att allt material digitaliseras (De Stefano 2001, s. 63). Ett urval måste därför göras. Urvalet görs av personal på kulturarvsinstitutionerna. Detta ger personalen den reella makten att närmare välja vad som senare skall presenteras på nätet.

Representerar urvalet vårt kulturarv? Hur uppfattar vi det som presenteras på nätet? Med ett internationellt perspektiv är det tänkbart att man uppfattar det som presenteras på nationalbibliotekets hemsida som vore det representativt för Sverige och vårt kulturarv. Därför är det mycket intressant att studera vilka urvalsprinciper eller andra skäl som styr det som digitaliseras.

Som stöd i mitt arbete har jag använt mig av Stefan Bohmans teorier om museiinstitutioners makt när det gäller urval av vad som presenteras på museer. Jag anser att bibliotek och bibliotekarier i lika hög grad har makt när det gäller urval av litteratur men också i det hänseende som är intressant för min uppsats – när det gäller vad som väljs för att sedan presenteras på Internet. Min teori är att urvalet innebär skapande av ett digitalt kulturarv. Det som vi uppfattar som ett "självkonstruerat" kulturarv formas faktiskt av någon. Det är någon som gör ett aktivt val av vad som skall presenteras i "vårt skyltfönster", som kan uppfattas som vårt digitala kulturarv. Malin Gumælius kommer i sin magisteruppsats fram till att begreppet makt i diskussioner om digitalisering av kulturarvet skulle kunna vara att institutioner har makt att välja vilket material som ska digitaliseras. Följaktligen ger det institutionerna makt beträffande hur kulturarvet presenteras (Gumælius 2004, s. 54).

Affischen är ett av de dokument som speglar vår historia. Genom digitaliseringen av ett urval av affischerna presenteras ett urval av historien. Affischsamlingen är enbart en liten del av vårt kulturarv, men kan tjäna som ett gott exempel i denna diskussion. Jag menar därför att *vilka* affischer som väljs ut för att digitaliseras har betydelse för hur vi speglar vår historia via Internet.

Resultat från tidigare forskning visar att de styrande urvalskriterierna påfallande ofta har pragmatisk grund (Dalbello 2005, s. e62, Persson & Tångemar 2006, s. 31). Det finns exempel som tyder på att i framtiden kan kulturen i allt större utsträckning komma att marknadsanpassas. Undersökningar visar att USA som vanligtvis ligger steget före oss, har fler samarbeten och är marknadsorienterade på ett annat sätt (Kristensson Alfsson & Sjöblom 2006, s. 38, Dalbello 2004). Kommer en marknadsanpassning av kulturen att påverka urvalet?

Frågan om huruvida urvalet innebär skapande av ett nytt digitalt kulturarv är inte möjlig att besvara entydigt, eftersom vi inte kan veta hur det kommer att se ut i framtiden. Även om många digitaliseringsprojekt genomförts är det svårt att förutse hur samlingar kommer att digitaliseras i framtiden.

Jag vill undersöka hur urvalet går till genom att studera digitaliseringen av affischsamlingen. På vilka grunder har affischerna valts ut? Uppsatsen redogör även för några av de riktlinjer och rekommendationer som finns om hur urvalet bör gå till och jämförs med den aktuella fallstudien.

1.2 Syfte

KB:s affischsamling ingår i vårt kulturarv. Kulturarvet ska digitaliseras. Genom digitalisering kommer delar av samlingen att presenteras bland KB:s digitaliserade samlingar eller ”i Sveriges nationalbiblioteks skyltfönster”. Mitt syfte är att bygga vidare på tidigare forskning om kulturarvsinstitutioners (i denna uppsats bibliotekens) roll som kulturarvsskapare i perspektivet av digitaliseringen, och att reflektera kring hur urvalet kan påverka vad som presenteras som vårt kulturarv.

Jag menar att det är intressant att studera dels vilka riktlinjer och rekommendationer som finns i styrdokument för urval, dels om man i urvalet följer dessa riktlinjer eller om det är andra skäl som styr urvalet i de olika projekten? Jag avser följaktligen att jämföra teori och praktik.

1.3 Frågeställningar

De övergripande frågeställningarna som ska hjälpa mig att uppnå syftet för uppsatsen är följande:

Vad är syftet med digitaliseringen och vilka urvalsprinciper för digitalisering finns i de styrdokument som studeras?

Varför digitaliseras affischsamlingen?

Vilka affischer har valts ut för digitalisering och enligt vilka urvalskriterier?

1.4 Avgränsningar

Digitalisering är ett brett ämnesområde och jag har vid mina litteratursökningar hela tiden funnit nya uppslag i ämnet. I min uppsats har jag avgränsat mitt undersökningsområde till digitalisering av affischer, urval och ett digitalt kulturarv.

Digitaliseringsprocessen är omständlig och omfattar många moment. Diskussioner om urval kan bli mycket komplicerade. I flera texter används ordet *urval* med syfte på vad som skall *digitaliseras för att tillgängliggöras eller för att bevaras* och i andra texter

vilket ”born-digital” material som skall väljas ut för att bevaras. I denna uppsats används *urval* med betydelsen *befintligt material som skall tillgängliggöras eller bevaras*. Min uppsats täcker alltså inte ”born-digital” material.

Jag har valt att enbart studera affischsamlingarna på KB, och kommer inte att studera övrig digitalisering och dess urvalsprinciper.

1.5 Disposition

Uppsatsen är indelad i 3 delar. Den första delen, kapitel 1-4, börjar med en inledning som har syftet att orientera läsaren i uppsatsämnet. Problemformulering, syfte, frågeställningar, avgränsningar och disposition följer därefter. Efter detta definieras kulturarvsbegreppet, digitalisering, affischen som media och sist en studie av ett digitaliseringsprojekt på Kuba. Rubriken därefter är tidigare forskning och litteraturgenomgång. Kapitlet är indelat i tre delar som inleds med en beskrivning av informationssökningen, därefter presenteras magisteruppsatserna följt av en genomgång av övrig litteratur. Den första delen avslutas med teori & metodavsnitten.

I nästa del av uppsatsen, kapitel 5, presenteras och redovisas mitt material och resultatet av dokumentstudier och intervjuer – urval i teori och praktik.

Den tredje och sista delen, kapitel 6, innehåller analys, slutsatser och frågeställningarna från uppsatsens inledning besvaras. Uppsatsen avslutas med kapitel 7, som är en sammanfattning. Slutligen följer litteraturförteckningen och en bilaga, frågemanus till den muntliga intervjun.

1.6 Bakgrund och orientering

1.6.1 Diskussion och definition av kulturarvsbegreppet

Kulturarv i NE: ”idéer och värderingar som ingår i en kulturs historia och som fungerar som en gemensam referensram: *det västerländska ~et* BET.NYANS: mer konkret om de föremål som är bevarade från äldre tider: *~et i form av arkitektur och konst*” (*Nationalencyklopedin*, ne.se 2008-08-31)

I *KB-utredningen* definieras kulturarv som ”de förvärvade, inventarieförda, registrerade etc. objekt och informationsbärare, som finns ’samlade’ vid svenska arkiv, bibliotek, museer och motsvarande institutioner eller som dessa ansvarar för. Hit bör också föras den kulturarvsmiljö som RAÄ (Riksantikvarieämbetet) ansvarar för” (2003, s. 179).

I Unescos dokument beskrivs ”heritage” (arv) som ”vårt testamente från historien, det vi har i dag, och vad vi förmedlar till framtida generationer”. Definitionen på ett kulturellt arv är de platser, föremål och abstrakta ting med ett kulturellt, historiskt, estetiskt,

arkeologiskt, vetenskapligt, etnologiskt eller antropologiskt värde för individer och grupper (*Guidelines* 2003, s. 28).

Unescos uppdrag är att uppmuntra och möjliggöra bevarande och nyttjande av all världens människors kulturella, vetenskapliga och informationsarv. Unesco har därför utarbetat riktlinjer som ingår i en kampanj för att öka tillgången för hela världens befolkning till vårt digitala arv och för att försäkra att alla samhällen har förutsättningar för att bevara arvet. Målsättningen med riktlinjerna är att de ska fungera som ett stöd för dem som arbetar med dessa frågor (*Guidelines* 2003, s. 10).

I Unescos dokument med riktlinjer menar man att ett digitalt kulturarv är digitala filer med ett hållbart värde och betydelse och som därför innebär ett arv som ska skyddas och bevaras för generationer i dag och i framtiden. Status som arv får material som anses viktigt nog för att bevaras i framtiden. I dokumentet beskrivs de former som ett digitalt arv kan ha och uppräknningen gör oss ödmjuka eftersom förutom att innehålla allt från cd och dvd-skivor till mejl, bloggar, påpekas att material som digitaliserats från fysiskt material kan ses som en "digital kopia" men tillhör det digitala kulturarvet eftersom originalen kanske inte längre är användbara (*Guidelines* 2003, s. 29 f.). Att det som digitaliserats är en "digital kopia" är logiskt, men i denna uppsats beskrivs digitaliserat material som att det tillhör vårt "digitala kulturarv".

Stefan Bohman förklarar att problemet är vad som skall väljas för att bevaras som vårt kulturarv. Vem skall besluta om vilka föremål som är de rätta att välja ut? Det är en maktfråga och Bohman pekar på tre grupper som påverkar vad vi definierar som kulturarv. Den första gruppen är politiska representanter som bl.a. kulturdepartement och kulturråd. Nästa grupp är de professionella institutionerna där ABM-institutionerna ingår. Den tredje gruppen är opinionsbildare i media. Han tillägger att en fjärde grupp är allmänheten, som dels väljer representanter i den första gruppen, dels är ABM-institutionernas målgrupp (1999a, s. 157). Jag menar att bibliotek (i den andra gruppen enligt Bohmans gruppering) skapar kulturarv eftersom de väljer den litteratur som erbjuds på biblioteken och det material som digitaliserats för att presenteras på webbplatsen.

I inledningen till *Modernisering och Kulturarv* (1993) definierar redaktören Jonas Anshelm *kulturarv tekniskt* som det "kulturstoff" som överförs från generation till generation i en grupp eller i ett samhälle där det viktiga i betydelsen är att det "traderas". *Kulturarv* i en *funktionell* betydelse definieras av Anshelm som "ett traderat kulturstoff som skapar självförståelse, kontinuitet, identitet och sammanhangsförståelse". Det som förenar dem som är en del av kulturen och det som skiljer den åt från andra kulturer. Han menar vidare att något anses tillhöra kulturarvet först när det betraktas som något som bör bevaras och föras vidare över generationer (s. 13 f.) Vidare menar Anshelm att ett samhälles historia inte enbart är det förflutna utan att det är en "institutionell skapelse" och att kulturarv i samhällsdebatten används i betydelsen av dess "institutionella mening" (s. 14). Anshelms teori skulle innebära att det som väljs ut för att visas upp på ABM-institutionerna eller digitalt också är det som i själva verket blir vårt kulturarv.

Det finns två förhållningssätt till frågan om vad som utgör kulturarvet. Det första är det värdeobjektiva som innebär att "kulturstoffet" har tidlösa värden. Kriterier för ett objektivt värde är "unicitet, representativitet, substans, förfining, historisk betydelse och aktningvärd ålder" (Anshelm 1993, s. 14). Värderelativisterna menar att något betraktas som kulturarv när något vårdas eller när en ärvd kultur tas i anspråk av deltagare i en grupp. Det är individens upplevelse som styr. Anshelm framhåller att det finns en mängd olika kulturarv inom olika samhälleliga grupperingar eller tillhörigheter, privat och offentligt, men att det institutionella kulturarvet är beroende på vilka intressen som gör sig hörda i det offentliga rummet. (s. 14 f.)

När Anshelm ska identifiera hur användandet av kulturarvet motiveras i samhället hänvisar han till Nietzsche som hävdade att historien kunde användas på tre olika sätt: 1/ det antikvariska bruket som ser upp till det förflutna som blir en tillflyktsort från det moderna livet, 2/ det monumentala bruket som ger legitimitet åt den styrande makten. Kulturarvet ger kollektiv identitet, sammanhållning och hierarki mellan makt och undersåtar. Slutligen, 3/ det kritiska bruket som innebär att det förflutna ifrågasätts och kan ha en frigörande funktion (19 f.). Vilken kultursyn som råder idag diskuteras inte vidare i denna uppsats.

Jag har i min uppsats valt att se affischsamlingen som en del av vårt kulturarv som i olika tematiska sammansättningar kan spegla historien, samhällsklimatet, konsten, politisk propaganda och andra åsiktsyttringar. Min definition av kulturarvet används i uppsatsen snarast i *funktionell* betydelse om man använder sig av Anshelms definitioner. Det urval som görs för webbpublicering är en del av vårt digitala kulturarv som kan beskrivas som både funktionellt och tekniskt men enligt min mening framför allt *institutionellt* då urvalet blir en "institutionell skapelse" (se Anshelms definition, s. 14).

1.6.2 Digitalisering

Digitalisering används på många sätt med varierande betydelser. Jag utgår från att läsare av denna uppsats har goda eller åtminstone grundläggande kunskaper i området digitalisering. Det kan ändå vara värdefullt att på ett övergripande plan beskriva vad digitaliseringsprocessen innebär. I *KB-utredningen* används begreppet om hela digitaliseringsprocessen:

Det innebär

- urval av objekten/originalen
- förberedelse och efterbehandling av objekten
- "bildfångst", att i digital form avbilda, dvs. skanning eller digital fotografering
- efterkontroll och efterbearbetning av filer och i vissa fall optisk teckenläsning (OCR)
- registrering

- inläggning i digital bildbank och i söksystem
- insatser för långsiktigt bevarande av digitalt material och permanent åtkomst
- paketering för användarna

(KB-utredningen 2003, s. 179)

Jag har i min uppsats valt att fokusera på den första punkten i digitaliseringsprocessen: ”urval av objekten/originalen”.

1.6.3 Affischen som media

I förordet till utställningskatalogen *I blickfånget: likheter och motsatser i svensk affischtradition* beskrivs affischens kännetecken som att den är starkt knuten till sin tid, har syftet att vara aktuell och ska förmedla ett budskap. När affischens budskap blir inaktuellt blir affischen dekoration, och som sådan, värderas den högre utomlands, en trend som kanske följer även i Sverige (Kungl. biblioteket 1999, s. 7 ff.).

I *Media* diskuterar man vad som gör affischen intressant och kommer fram till att historiker som studerar det sociokulturella spelet kan mäta affischens roll när det gäller opinionsbildning (Johannesson 1990, Inledning). Affischen kan förmedla stämningar och trender. För samlaren är det konstnärliga värdet viktigt. Konstnären skulle med affischen tolka en idé eller ett budskap som var uppdraget från beställaren.

Det är i de ovan beskrivna perspektiven jag vill se affischen. Jag vill med ett personligt exempel förtydliga värdet som en affisch kan få. Mitt val att studera affischsamlingen kommer sig av när jag i ett väntrum vilade ögonen på en affisch från Metropolitan Opera som gjorde reklam för Mozarts Trollflöjten med konstnären Marc Chagalls vackra illustration. När jag sökte efter affischen på Internet fick jag träff på en internetauktion där den signerad av konstnären såldes för 850 dollar! Affischen var fotograferad och kunde studeras som en digital bild, delvis i detalj, via internet.

I förordet till *A century of posters* (2002) skriver Martijn F. Le Coultre att affischen är konst men också ger uttryck för en svunnen tid. Innan radio och TV fanns kommunicerade man via budskap på affischer. Le Coultre menar att affischen alltid har ett budskap, vare sig det är att gå på bio eller teater, köpa en produkt, valdeltagande, värvas till soldat eller åka på semester. Affischen har dessutom haft stor betydelse som propagandaredskap under krig och kunde förmedla dolda men för den invigde symboliska budskap. Affischen kommunicerar genom språket/texten och bilden – ofta i kombination. Affischen, i den form vi känner den, uppstod i början av 1800-talet. Några kända affischkonstnärer är Alphonse Mucha (1860-1939) och Henri de Toulouse-Lautrec (1864-1901) (Le Coultre, 2002, s. 6-10).

På KB:s hemsida skildras hur affischen påverkats av vilka informationsbehov som funnits i samhället. Möjligheten att trycka affischen i stora upplagor innebar att man kunde nå ut till fler personer. Från att ha haft tillkännagivanden som budskap blev det reklambudskap till att på 1800-talet förmedla ”politisk och social agitation”. Den

ultimata affischen kombinerar text och bild, ibland med raffinerade dubbla budskap, men alltid med ett aktuellt budskap (Halldin 2008a).

Olof Halldin skriver i "Historik om affischer" att affischen kan bestå av bild och ord eller bara ord. Syftet med affischen är att snabbt fånga intresset hos den förbipasserande. Affischens estetiska värde ökar och dagens betraktare tilltalas av de äldre affischerna av nostalgiska skäl. Affischen har funnits som informationskanal i drygt 150 år. Den har speglat tidens värderingar, stämningar och trender. Reklamaffischer skulle bl.a. kunna användas för att återskapa gamla miljöer. Det speciella med affischen är samspelet mellan text och bild som har ambitionen att på kort tid nå betraktarens fantasi och känslor. Bilden måste göra intryck för att fånga uppmärksamheten från den som passerar. Olika affischkategorier har olika särdrag beroende på budskap och målgrupp. Den äldsta affischen i KB:s affischsamling är från år 1680 och det är en teateraffisch från Bållhuset (Bollhuset) i Stockholm (Halldin, 2007a, s. 1-8).

Lena Johannesson noterar att affischen var den kommersiella bildtyp som tidigast blev attraktiv för kända konstnärer. Affischen var estetiskt spännande och blev ett betydelsefullt reklammedia. Reklambranschen fick vid sekelskiftet högre status p.g.a. sin expansion. Affischen var redan då ett intressant samlarobjekt (1997, s. 209).

Affischsamlingen på KB är enligt min studie en relativt okänd del av vårt kulturarv. Denna affischsamling skulle kunna ha stor betydelse. I takt med fortsatt digitalisering av affischerna kan KB:s affischsamling i framtiden bli betydligt mer värdefull för exempelvis utställningsproducenter på museer och bibliotek.

1.6.4 Institutionellt skapande av digitalt kulturarv.

Digitalisering av politiska affischer på Kuba

Eftersom min teori bygger på att affischmediet har betydelse som kulturarv har jag även valt att ge exempel på ett digitaliseringsprojekt av affischer på Kuba. Jag anser att projektet tydligt visar vilka historiska och kulturella värden som affischen har och att en digitalisering av materialet innebär ett kulturarvsskapande.

Den kubanska affischsamlingen hade inte kunnat bevaras om den inte hade digitaliserats, affischerna skulle sannolikt ha vittrat sönder. Det fanns också en oro att ett ändrat politiskt klimat i landet skulle kunna innebära att bevarande av affischsamlingen inte skulle prioriteras. Enligt chefsbibliotekarien på Kubas nationalbibliotek, Eliades Acosta, vore en förlust av affischsamlingen fullt jämförbar med en förlust av en stor del av den kubanska historien.

Laura Susan Ward, har skrivit artikeln "A revolution in preservation: digitizing political posters at the National Library of Cuba" som publicerats i *IFLA Journal* (2005). Den handlar om hur den kubanska affischsamlingen bevaras för eftervärlden genom digitalisering och artikeln visar också hur digitalisering innebär kulturarvsskapande.

På Kubas nationalbibliotek Biblioteca Nacional José Martí (BNJM) finns den största och mest kompletta samlingen av kubanska politiska affischer i Latinamerika. Affischerna från den kubanska revolutionen har ett stort internationellt intresse p.g.a. sin unika konstnärliga stil och de kontroversiella budskapen. Ward undersöker vilken betydelse affischsamlingen har, nationalbibliotekets möjligheter att bevara den och bibliotekets investering i digitalisering trots knappa resurser.

Samlingen består av ca 15 000 affischer och fr.o.m. år 1964, när pliktlagen antogs, finns allt material som producerats på Kuba på nationalbiblioteket. Majoriteten av affischerna är från perioden 1963 – 1989 när den kubanska regeringen kommunicerade sin politik via grafiska affischer. Kommunikation via affischer var enkelt, affischerna var billiga att producera, de tillät en obegränsad kopiering och nådde en masspublik.

Chefsbibliotekarien på BNJM anser att affischerna från den kubanska revolutionen 45 år tillbaka är en värdefull del av det kubanska kulturarvet. Han menar att man bör bevara samlingen då "the life of this country in its greatest moments can be seen by studying these posters" och att mista detta kulturarv skulle vara jämförbart med att radera minnet av en viktig period från den kubanska historien. Han menar vidare att utanför Kubas gränser representerar samlingen förutom det kubanska kulturarvet även betydelsefulla internationella politiska steg under det kalla kriget.

Bibliotekarierna på BNJM ser många fördelar med digitalisering av affischsamlingen där de viktigaste är en ökad tillgänglighet med sökmöjligheter via en databas och att affischerna inte utsätts för slitage genom att plockas fram när de efterfrågas. Ward konstaterar slutligen att affischsamlingens dokumentära betydelse från den kubanska revolutionen väl motiverar kostnaderna för digitaliseringen. (Ward 2005, s. 260 - 267).

Jag menar att affischsamlingen är ett kulturarv som inte hade kunnat bevaras för framtida generationer utan digitalisering av materialet. Genom att samlingen har digitaliserats har den både bevarats och synliggjorts för att även kunna marknadsföras som historiskt kulturarv.

2. Tidigare forskning och litteraturgenomgång

2.1 Informationssökning

Jag har i mina litteratursökningar förvånats över att inte ha funnit mer forskning om hur bibliotek väljer ut material för digitalisering. Bibliotekets roll som kulturarvsskapare verkar inte vara ett aktuellt forskningsämne. Däremot finns texter inom museiforskningen om museernas roll som inte enbart bevarare utan också skapare av kulturarv och nationell identitet (Alzén & Hillström 1999, s. 11). Dessa texter kan med fördel användas som stöd för slutsatserna i denna uppsats.

Jag avser att studera planer och dokument som diskuterar urvalskriterier, dels dokument som har anknytning till KB, dels litteratur om digitalisering, urval och kulturarv.

För min informationssökning har jag använt mig av olika biblioteks sökkataloger och ingångar till databaser. Särskilt sökmöjligheterna som erbjuds via biblioteket på Bibliotekshögskolan när det gäller att få tillgång till olika databaser och online-texter har varit till stor hjälp. Det är dessutom praktiskt att ha tillgång till databaserna per distans.

Jag har också sökt litteratur i följande kataloger: Kungl. biblioteket (Regina), Vitterhetsakademien (Vitalis), Libris. Jag har sökt tidskrifter genom Bibliotekshögskolans bibliotek. De databaser jag som jag har sökt information i är ACM Digital Library, Haworth Press, Kulpol, Library Literature & Information Science, Ebsco, LISA, Nordiskt BDI-index.

De sökord som jag har använt mig av är bl.a. affisch, poster, digitalisering, digitize, urval, urvalsprinciper, selection, selection policies, kulturarv, cultural heritage, KB, Kungl. biblioteket.

Jag har även sökt information via ”snöbollsprincipen”, dvs. varefter jag hittat texter som refererat till andra forskare har jag sökt rätt på dessa källor. Magisteruppsatserna har på flera sätt varit till stor hjälp och även när det gäller att finna litteratur.

Förutom sökningar via datorn har jag sökt information om digitalisering och affischer vid besök på Bibliotekshögskolans bibliotek, genom att söka efter användbara titlar i bibliotekshyllorna.

KB har en ledande position inom digitalisering i Sverige och i uppsatsen refereras till de förstudier och pilotprojekt där KB är och har varit delaktig, som *Plattform för bilddatabaser*, *DIGSAM-rapporten* och *KB-utredningen*. *KB-utredningen KB – ett nav i kunskapssamhället* varit betydelsefull som informationskälla när det gäller digitalisering. Utredningen gav en bra bakgrund till digitalisering och syften för detta samt förslag på riktlinjer för digitaliseringsprojekt och hur man resonerade när förslaget togs fram. För uppsatsen har särskilt kapitel 5, ”handlingsplan för digitalisering” och i

KB:s rapporter avsnitten om urvalsprinciper och syften för digitalisering varit användbara.

Ett antal uppsatser har skrivits om digitalisering de senaste åren. Jag har studerat ett flertal magisteruppsatser som handlar om digitalisering, men ingen som direkt berör affischer. Jag har valt ut de uppsatser som har anknytning till mitt uppsatsområde, särskilt när det gäller digitalisering, urval och kulturarvsskapande.

2.2 Magisteruppsatser

I mina litteratursökningar har jag fått träff på många bra och lärorika magisteruppsatser och jag har valt följande uppsatser som handlar om KB, digitalisering, kulturarv och urval i varierande omfattning. Samtliga uppsatser har varit inspirerande och informativa att studera. Uppsatserna har även gett många litteraturuppslag och har varit till stor hjälp i uppsatsarbetet.

- Malin Gumælius undersöker i magisteruppsatsen *Vad innebär digitalisering av kulturarvet? En ideologianalys av tre svenska digitaliseringsprojekt* (2004) vilka intentioner ABM-institutionerna har när de går in i olika digitaliseringsprojekt. Gumælius studerar ett antal dokument, politiska och projektbeskrivande, och använder sig av textanalys för att bl.a. undersöka syftet med digitalisering och vilka ideologier som styr arbetet med digitaliseringen av kulturarvet, vilka målgrupperna är samt eventuella konsekvenser som för- och nackdelar för dessa grupper. De ideologier som styr digitaliseringsprojekten är, enligt studien, bevarande, tillgängliggörande eller en kombination av dessa. Uppsatsen var inspirerande att läsa med det metodiska och analytiska arbetssätt på vilket den är skriven.

Gumælius konstaterar i sin uppsats att om ideologin vid digitaliseringsprojekt enbart är bevarande kan konsekvensen bli att tillgängligheten inte ökar. Dokumenten bevaras men blir inte mer tillgängliga. Hon kommer fram till att den andra ideologin som styr är tillgängliggörande. Om denna ideologi tillåts styra får det konsekvensen att originaldokumenten blir marknadsförda genom digitaliseringen och på så sätt mer efterfrågade och slutligen mer använda. Hennes slutsats är att om ideologin däremot är både bevarande och tillgängliggörande fyller digitaliseringen en betydligt större funktion.

Gumælius menar att i vissa hänseenden kan makt vara en aspekt som kan ingå i en ideologianalys (som hennes uppsats är). Hon har inte stött på maktstrukturer i de dokument som hon har analyserat men kommer fram till att det som skulle kunna vara makt i diskussioner om digitalisering av kulturarvet är

att institutionerna har makten att göra urval av vilket material som ska digitaliseras, att institutionerna själva väljer metoder och därmed också har makten att bestämma över hur kulturarvet presenteras för användarna. (s. 54)

Gumælius konstaterar emellertid att denna makt över urvalet är densamma som den makt institutionerna har när det gäller det analoga urvalet, dvs. urvalet som görs till bibliotekets samlingar eller till museernas utställningar (s. 54). Hon kommer fram till att den reella makten ligger i politiska dokument som genom sin kultursyn kan påverka människors inställning. Hon visar detta genom att de ideologier hon kunde identifiera i politiska dokument innehöll en tydlig betydelskillnad jämfört med ideologier i en kulturproposition från 1974 (2004, s. 54).

- I Charlotte Emanuelssons magisteruppsats *Digitalisering av kulturarvet – En studie av digitalisering vid två museer* (2006) studeras digitalisering vid två halländska museer. Författaren undersöker vilka tillgängliga resurser man har haft (i fråga om personal, ekonomi, tid och teknik) och vilket syfte digitaliseringen hade. Intervjuer och undersökningar med personalen visar att museerna har haft liknande förutsättningar för projekten men har gått tillväga på skilda sätt, bl.a. har det ena museet haft sin digitaliserade samling tillgänglig digitalt redan från början medan det andra museet ännu inte har någon internetvisning, det är även skillnader när det gäller lagring av materialet. I Emanuelssons uppsats framkommer därför vikten av att redan i planeringsstadiet besluta om hur resultatet skall användas eftersom det museum som inte redan från start planerat för webbpublicering kommer att behöva investera ytterligare resurser för att nå detta mål. Uppsatsförfattarens slutsats är att de båda museerna skulle tjäna på större samordning av erfarenheter och gemensamma riktlinjer för framtida projekt liksom många biblioteksprojekt som samordnas genom KB.

- Beatrice Kristensson Alfsson och Åsa Sjöblom, undersöker syftet med digitalisering av kulturarvet i magisteruppsatsen *Digitala bibliotek i kulturpolitiken. Om idéer och legitimitet* (2006). Vilka idéer legitimerar en digitalisering? Uppsatsens frågeställning liknar Gumælius såtillvida att Kristensson Alfsson & Sjöblom kan sägas studera syftet med digitalisering när de undersöker vilka idéer som legitimerar digitalisering av kulturarvet och hur de förhåller sig till kulturpolitiken. De använder sig av idéanalys och studerar offentliga dokument på tre samhällsnivåer för att se om de skiljer sig åt. Deras slutsats är att det finns ett demokratiperspektiv kopplat till digitalisering.

Politik handlar bl.a. om makt och inom kulturpolitiken blir makten ideologisk, symbolisk eller ekonomisk som när kulturen värderas som bra eller dålig, har hög eller låg kvalitet, är viktig eller oviktig (värd resurser) osv.² Kristensson Alfsson & Sjöblom konstaterar i sin studie att kulturen fått en mer marknadsanpassad inriktning vilket kan bero på att kulturen används för att bidra till ekonomisk tillväxt eftersom turism vill ha kultur och kultur vill ha (och är beroende av) turismens inkomster när stat och kommun minskar resurserna till kulturen. Av denna anledning menar jag att urvalet får betydelse för hur man väljer att presentera digitaliserat material. Det kan finnas intresse av att

---

² Kristensson Alfsson & Sjöblom, 2006, s. 28, hänv. till Geir Vestheim (2003) "Kulturpolitik, demokrati og legitimitet". Ingår i Sörlin, Sverker, red. *Kultur i kunskapssamhället: Om kultursektorns tillväxt och kulturpolitikens utmaningar*. Stockholm: Swedish Institute for Studies in Education and Research (Institutet för studier av utbildning och forskning) (SISTER). Nora: Nya Doxa. s. 271.

presentera sitt kulturarv på nätet på ett populistiskt sätt, dvs. framhäva det som kan attrahera besökare eller turister (och i förlängningen innebära ökade resurser). Kulturinstitutioner kommer i framtiden att vara aktörer på en global (eller en europeisk) arena och måste därför göra sig synliga (s. 38).

- Magisteruppsatsen *Varför digitalisera? En studie av tillkomsten av Kungl. bibliotekets digitaliserade samlingar* (2006) av Catrin Persson och Annevie Tångemar handlar om digitalisering på KB. Man studerar vilka urval som görs och vilket syftet är med digitaliseringsprojekten samt vilka som beslutar om urvalen. I problemformuleringen konstateras att det naturligtvis görs prioriteringar vid urval men att det saknas kunskap om hur det går till. I intervjuer med de samlingsansvariga framgår att de tyngst vägande skälen till digitalisering är tillgänglighet och bevarande. Det är nödvändigt att prioritera vad som skall digitaliseras då arbetet kräver stora resurser när det gäller personal, utrustning och teknik (s. 31). När det gäller affischsamlingen fanns också ett behov att marknadsföra det relativt okända materialet (s. 34). Dessutom var delar av affischsamlingen ofta efterfrågad (s. 69).

Det resultat man kommer fram till är att KB i huvudsak har genomfört digitaliseringsprojekt i form av pilotprojekt för att utveckla digitaliseringsarbetet. I analysen kommer man fram till att urvalet på KB företrädesvis har bestått av material med bilder och teorin om orsaken till detta är att antingen har KB-personal omedvetet föredragit att digitalisera bildmaterial eller så har det varit stor efterfrågan på denna typ av material. En stor del av det material som digitaliserats är äldre material och en anledning till detta kan vara att upphovsrätten upphört när det gäller äldre material. Därför kan upphovsrätten vara ett kriterium som påverkat urvalet. ”Ett mönster” som man noterar är att finansiering endast i undantagsfall har påverkat urvalet eller själva projekten (s. 71). Detta påstående vill jag ifrågasätta, när det gäller affischsamlingen finns påbörjade projekt som fick avbrytas p.g.a. resursbrist, samtidigt som man hade många tänkbara projekt som skulle kunna påbörjas om bara finansiering fanns.

- Magisteruppsatsen *Google digitaliserar bibliotekssamlingar. En analys av hur biblioteksvärlden reagerar på Google Book Search* (2006) har skrivits av Anna Svärd och handlar om hur biblioteksvärlden reagerat på Googles satsning att digitalisera boksamlingar från stora universitetsbibliotek. Det är en intressant uppsats som visar Googles maktposition och kapacitet. Som t.ex. påståendet att Google skulle ha möjlighet att skanna alla sju miljoner böcker på Michigans universitetsbibliotek på sex år när det enligt biblioteket själva skulle ta 1 000 år att göra detta (s. 8). Projektet består av två delar. Google Print som är ett samarbete med bokförlag där syftet är att effektivisera marknadsföring och försäljning för författare och förlag. Den andra delen heter Google Print Library Project och är samarbetet med biblioteken. Syftet är att fler böcker skall vara tillgängliga för en större målgrupp.

Jag har inkluderat denna uppsats för att studera hur litteraturen som digitaliseras väljs ut. Gemensamt för biblioteken är att de alla deltar med syftet att öka tillgängligheten till sina samlingar (s. 13). Kontroversen som uppstått är att man från Googles sida hävdar sin rätt att skanna in även upphovsrättsskyddat material eftersom det endast är sökbart

medan förlagen har protesterat mot att Google tänker digitalisera material där upphovsrätten gäller, vilket innebär minskad försäljning och minskade intäkter för förlag och upphovsmän. Både förlag, författare och författarorganisationer har lämnat in stämningsansökan mot Google. Uppsatsförfattaren redogör också för upphovsrätten i USA och Sverige. Google har även fått kritik för att man digitaliserar utan att göra några urval. Svärd menar att Google har gjort ett urval, så till vida att de valt samarbetspartners (forskningsbibliotek) som i sin tur har valt böckerna som finns i deras samlingar. Svärd ifrågasätter också om vi egentligen skulle vilja att Google skulle ansvara för urvalet? I uppsatsen redogör hon även för EU:s beslut och åtgärder för att möta Googles framfart (s. 52).

- I magisteruppsatsen *Digitalisering av bilder vid två museer* (2006) beskriver Therese Andersson och Ann-Katrin Nilsson målsättning och arbetssätt vid digitalisering på två svenska museer. Varför digitaliseras bilderna, hur är arbetet organiserat samt hur styrs valet av de bilder som skall digitaliseras? Uppsatsförfattarna skriver i sin problemformulering att urvalet styrs av flera faktorer beroende på databasens användningsområde och målgrupp. De menar att urvalsprocessen kan vara problematisk eftersom tolkningar gällande urval kan vara subjektiva. De påpekar att problemet kan innebära att bilder som borde bevaras för framtiden kan väljas bort och konstaterar att: ”därmed har valet av vem som gör urvalet och hur det går till, mycket stor betydelse” (s. 3).

Författarna kommenterar urvalskriterierna som de beskrivs i projektet *Plattform för bild databaser* och observerar att kriterierna är olika beroende på om digitaliseringsstrategin är lång- eller kortsiktig och att det som slutgiltigt styr urvalet är ekonomin, dvs. vilka resurser som finns att tillgå (s. 13). I uppsatsen citeras Lorna M. Hughes som menar att ett skäl till digitalisering som ofta anges är utrymmesbrist, men eftersom storskalig digitalisering kräver mycket stora resurser kan inte utrymmeskostnaden uppväga den kostnad som följer med digitaliseringen. Av detta skäl rekommenderar Hughes att urvalet skall leda till att man digitaliserar det som är unikt och inte tillgängligt för alla (s. 16).³ Författarnas slutsats är att trots fördelarna med gemensamma urvalskriterier visar deras undersökning att urvalet beslutas i diskussioner personalen emellan på grundval av vad som intresserar användarna i de aktuella samlingarna. De påpekar också att detta inte är något stort problem för de museer man intervjuat då man har förutsättningen att allt skall diskuteras – urvalet gäller snarare i vilken ordning man digitaliserar materialet, dvs. en prioritering av materialet. Däremot skulle detta sätt att välja material – utifrån vad som användarna är intresserade av just då, vilken trend – innebära att det som valts inte längre är intressant när en ny trend dyker upp (s. 56 f.).

---

³ Andersson & Nilsson refererar till Hughes, Lorna M (2004), *Digitizing collections: Strategic issues for the information manager*, s. 51 f.

2.3 Övrig litteratur

Jag redovisar en del av den tidigare forskning där man studerat och i något fall genomfört olika fallstudier av digitaliseringsprojekt. Det som styr mitt urval av dessa texter är att de i någon mån ska anknyta till mitt uppsatsämne när det gäller diskussionen om urvalsprinciper och kulturinstitutioner som kulturarvsskapare.

- Stefan Bohman, chef för Strindbergsmuseet i Stockholm, är verksam inom museisektorn och har skrivit böcker och artiklar om hur museum inte enbart bevarar material och ordnar utställningar. Dels vill han visa hur kulturinstitutioner genom historien har använts som symbolisk makt, att de har använts i mer tveksamma syften, dels pekar han på den makt som personal på kulturinstitutioner har genom sitt ansvar att välja ut vad som anses viktigt och som sedan får symbolisera vårt kulturarv. Bohmans texter är mycket läsvärda och belyser hur kulturinstitutioner påverkar vår bild av och uppfattning om historien och kulturarv. Han menar att samlingar som ställs ut på museum blir kulturarv just för att de finns representerade där (1997).

- Paula De Stefano är Barbara Goldsmith-intendent på bevarandeenheten på New York University Library. Hennes artikel "Selection for Digital Conversion in Academic Libraries" publicerad i *College and Research Libraries* (2001) handlar om processen att skapa rutiner för urval av biblioteksmedia som skall digitaliseras och hon jämför beståndsbyggande i ett historiskt perspektiv med liknande villkor för att skapa en samling (s. 59). De Stefano undersöker olika urvalsmetoder och menar att urvalet har stor betydelse för det digitala biblioteket. Hon menar att efterfrågan borde styra urvalet men att det inte fungerar så i verkligheten (s. 58 ff.). I praktiken väljer man att digitalisera specialsamlingar och unikt material och skälen därtill kan enligt De Stefano vara att det är lättare att få resurser för detta (s. 64).

Paula De Stefano undersöker olika urvalsmetoder för digitalisering på högskolebibliotek och noterar i sin artikel tre olika metoder: 1/ "clean-sweep-method" att digitalisera allt material, 2/ "great-collections-approach" att välja de kända och mest betydelsefulla samlingarna och slutligen 3/ "condition and use", dvs. att digitalisera det som är i dåligt skick och flitigt efterfrågat.

De Stefano menar att beslut om urval aldrig har varit okomplicerat på högskolebibliotek. Hon konstaterar vidare att bibliotekspersonal historiskt har gått efter principen att urvalet noggrant skall följa moderorganisationens uppdrag och målsättning. Denna princip förenklar inte bara urvalsprocessen, den har också betydelse då digitalisering kräver stora resurser. Att välja och att välja väl är en avgörande framgångsfaktor för det digitala biblioteket (s. 58). Ett grundläggande urvalskriterium är att det alltid har baserats på användarna.⁴

---

⁴ De Stefano väver in citat från Robert N Broadus, "The History of Collection Development", *Collection Management: A New Treatise*, Greenwich, Conn.: JAI pr., 1991.

De Stefano menar att man hellre skall satsa på att digitalisera det som används flitigt än det som ändå inte efterfrågas. Det blir svårt att motivera och försvara kostnader för digitaliserat material som inte efterfrågas. Efterfrågan borde i första hand styra vad som digitaliseras (s. 60-66).

Hennes undersökning visar emellertid att efterfrågan från användarna inte står i centrum på högskolebiblioteken, det är mest specialsamlingar som digitaliseras p.g.a. att de är s.k. "signature collections". Resultatet blir undervisande sidor som knappast är användbara för forskare. De är mer användbara för elever på grundskolenivå än för högskolestuderande. Risken finns att biblioteket förlorar anseende inom den akademiska världen (De Stefano, s. 60).

De Stefano hänvisar till Ross Atkinson som i "Selection for Preservation: A Materialistic Approach" delar in biblioteksmaterial i tre grupper: 1/ som är specialsamlingar och unikt material som sällsynta böcker och manuskript, 2/ består av flitigt använt material som efterfrågas inom undervisning och forskning, 3/ lågfrekvent eller mindre efterfrågat forskningsmaterial.⁵ Många, kanske de flesta projekt väljer att digitalisera ur grupp 1, dvs. specialsamlingar och unikt material. Skälen till detta är att dessa projekt ger publicitet och att det kan vara lättare att få resurser för arbetet. Enligt De Stefano är det emellertid tveksamt om det gynnar forskningen att digitalisera denna typ av material.

Undersökningar med projektansvariga visar att det primära målet är ökad tillgänglighet till specialsamlingar och De Stefano ifrågasätter om vanliga användare verkligen har behov av detta. Hon förutspår att det är en tidsfråga innan de ansvariga ifrågasätter de kostnader som digitaliseringen av biblioteksmaterial innebär för att ge ökad tillgång till en smal publik som kanske inte tillhör deras ordinarie besökare. Målet med digitaliseringen borde vara detsamma som medeltidens "bokproduktion" på klostren – nämligen att möta behovet av utbildning och forskning (De Stefano 2001, s. 60-67).

- Erland Kolding Nielsen, direktör för Det Kgl. Bibliotek skrev för snart 10 år sedan artikeln "En national politik for retrodigitalisering. Hvad, hvordan, hvornår?" som publicerades i *DF-Revy* (1999). I artikeln efterlyser han en nationell politik för digitalisering och urval. Han menar att retrodigitalisering (digitalisering av befintligt material) kommer att bli ett stort problem för ett litet land som Danmark med begränsade resurser (s. 103). Han hävdar att man lever i föreställningen att man inom några år skulle kunna digitalisera i princip hela Det Kongelige Biblioteks eller Rigsarkivets bestånd. Enligt Kolding Nielsen är detta helt orealistiskt och en utopi som skulle kräva att staten investerade i en nationell digitaliseringspolitik med detaljerade kriterier gällande vad som skall digitaliseras, till vem och i vilken ordning (s. 104).

---

⁵ *Library Resources & Technical Services*, 30 (1986), s. 344-48.

Kolding Nielsen på Det Kgl. Bibliotek förde fram de kriterier han ansåg kunde komma i fråga för digitalisering:

- 1/ efterfrågan
  - 2/ pekuniärt värde⁶
  - 3/ forskningsvärde
  - 4/ kulturellt värde
  - 5/ bevarandeskäl
- (1999, s. 105)

Förutom dessa urvalskriterier måste hänsyn bl.a. även tas till om samlingen är av danskt eller utländskt ursprung (proveniens).⁷ Kolding Nielsen föreslår en prioritering ur en nationell synvinkel som innebär att samlingar och dokument som har nationellt ursprung ska prioriteras före utländskt. Förslaget motiveras med att de knappa resurserna bör prioritera det nationella materialet och att utländskt material kan komma att digitaliseras i sitt ursprungsland (s. 105).

Sammanfattningsvis menar Kolding Nielsen att danskt skall väljas före utländskt. Hans diskussion visar hur urvalet kan skapa ett digitalt kulturarv som är mycket snävt nationellt orienterat.

- G. G. Chowdhury och Sudatta Chowdhury är forskare och föreläsare i data- och informationsvetenskap vid universitetet i Strathclyde, England. I boken *Introduction to digital libraries* (2003) ges en detaljerad bild av det digitala biblioteket. Boken är synnerligen läsvärd, men jag saknar en problematiserande diskussion om urvalsprinciper. Deras resonemang bygger på ett bevarandeperspektiv för i första hand ”digitalt fött” material och med obegränsade resurser, där förutsättningen är att allt ska erbjudas digitalt. De poängterar emellertid att den viktigaste delen i arbetet med att bygga upp en samling till ett digitalt bibliotek eller hybridbibliotek (ett bibliotek med både tryckt och digitalt material) är urvalet av material (s. 6, s. 91).⁸

Fördelarna med digitala bibliotek diskuteras. De ser bl.a. ett minskat behov av fysiskt utrymme på det traditionella biblioteket. Vidare att digitalisering innebär att informationsresurserna kan användas samtidigt av flera användare och man bryter barriärer som tid, avstånd och språk. Dessutom lyfter de fram att det inte blir slitage på det digitaliserade materialet oavsett nyttjandegrad (s. 8 f., s. 104).

---

⁶ Pekuniär = som har att göra med pengar, *Norstedts svenska ordbok* (1990), Oslo: Norstedts förlag.

⁷ Proveniens = (släktmässigt) ursprung (syn. härkomst), *Norstedts svenska ordbok* (1990), Oslo: Norstedts förlag.

⁸ Det digitala biblioteket erbjuder en miljö för textöverföringen till en digital version av pappersbaserade samlingar och ”born-digital” information. (Dalbello 2004, s. 266).

Det digitala biblioteket kan bestå av material som är ”born-digital” (e-tidskrifter, e-böcker) eller så kan det innebära material som ursprungligen producerats i en annan form men som senare har digitaliserats (Chowdhury & Chowdhury 2003, s. 103).

Chowdhury & Chowdhury förutspår att det med framtidens digitalisering kommer att behövas traditionella bibliotekskunskaper men att personalen även får många nya krav i sitt arbete (s. 284). Det är en stor utmaning för biblioteks- och informationsutbildningar att möta behoven från de nya digitala och samexisterande – fysiska och digitala (hybrid)-biblioteken i framtiden. De citerar forskarna Hastings & Tennant, som redan 1996 menade att informationspecialister i den digitala tiden måste:

[...] thrive on change. They should read constantly (but selectively) and experiment endlessly. They need to love learning, be able to selfteach, and be inclined to take risks. And they must have a keen sense of both the potentials and pitfalls of technology.
(Chowdhury & Chowdhury, s. 285)

I och för sig inte så överraskande egenskaper och enligt min åsikt samma kvalifikationer som är önskvärda gällande dagens moderna bibliotekarier.

Enligt Chowdhury & Chowdhury är den viktigaste delen i ”collection management” för ett digitalt bibliotek urval av material.⁹ Målsättningen är att enbart välja material som tros bli användbart och relevant för låntagarna. Detta urval har på traditionella bibliotek alltid gjorts av erfaren personal med god kunskap om institutionen och dess mål liksom om användarna och deras behov. Till sin hjälp har man bl.a. haft förlagskataloger och bokrecensioner, men att välja material till det digitala biblioteket är betydligt svårare menar de båda forskarna. Texterna handlar om urval & inköp för det digitala biblioteket men med informationsresurser som t.ex. databaser i fokus och material som redan är digitaliserat (e-tidskrifter, e-böcker och uppsatser och avhandlingar som är digitaliserat) (2004, s. 91 f.).

- Marija Dalbello är biträdande professor i biblioteks- och informationsvetenskap på Rutgers – the State University of New Jersey och skriver i en artikel i *the Library Quarterly* om hur institutioner skapar kulturarv. Hon har undersökt digitaliseringsprojekt på forskningsbibliotek i USA (andra bibliotek fanns även med samt några bibliotek i Europa) (2004, s. 267 f.). Hon noterar att det är mer centralstyrt att driva digitaliseringsprojekt i Europa, jämfört med i USA där man utvecklar fler samarbeten. Eftersom biblioteken måste få bidrag för att finansiera projekten råder större konkurrens (s. 276). Hon undersöker hur amerikanska digitaliseringsprojekt hanterar det amerikanska kulturarvet. Dalbello beskriver det som att kulturarvsinstitutioner skapar en samling i den digitala miljön via digitala bibliotek som i sin tur blir delaktiga i att ”skapa kunskap”. Trots detta menar Dalbello att digitala samlingar påminner om 1500- och 1600-talets ”cabinets de curiosités” p.g.a. sin begränsade förmåga att tillhandahålla information till specifika målgrupper (s. 265 ff.). Hon menar att många digitala bibliotek väljer dokument som får representera en rörelse eller ett fenomen (som på ett museum) (s. 280). I uppsatsen refereras även till en undersökning som Dalbello genomfört gällande organisationsfrågor vid digitaliseringsprojekt.

---

⁹ Collection management = hela processen med att förvalta (inköp, gallring osv.) en samling (Chowdhury & Chowdhury, s. 89-90).

I Dalbellos studie av digitaliseringsprojekt vid Library of Congress sammanfattar en informant kriterierna för urval i prioriteringsordning där de viktigaste kriterierna är samlingens betydelse och efterfrågan samt bevarandebehovet. Så långt liknar urvalskriterierna våra. Det är emellertid intressant att notera att på tredje plats bland urvalskriterierna kommer ”donor interest”. Detta visar att man i USA arbetar på ett annat sätt och flera andra texter anger att man tvingas söka resurser från fler håll än staten. Detta är en stor skillnad jämfört med svenska förhållanden (Dalbello 2005, s. e62).

- Ulrika Kjellman studerar i doktorsavhandlingen *Från kungaporträtt till läsketikett* (2006) Kungl. bibliotekets bildsamling och hur vi bevarar och tillgängliggör det visuella kulturarvet. Hon pekar på brister i katalogisering och indexering av digitaliserat material.

Kjellman beskriver arbetet på Kungl. bibliotekets enhet KBMA, som när avhandlingen skrevs var den enhet som ansvarade för kartor, bilder, musiktryck och affischer. Hon menar att på enhetsnivån var instruktionerna för bildsamlandet otillräckliga gällande vilket material som ska samlas, hur det skall ordnas, beskrivas och tillgängliggöras. Instruktionerna syftade mer på textmaterial och enligt enhetens personal ansvarade de själva till stor del för utformningen av sitt uppdrag. Kjellman konstaterar att verksamheten därför kunde sägas vara personstyrd. Avsaknaden av tydliga riktlinjer har inneburit att de ansvarigas intressen styrt inriktningen. Hon beskriver förhållandet som ”att individers val och preferenser i viss mån styrt den institutionella praktiken” (s. 235 f.). Kjellman menar att hur det visuella kulturarvet bevaras och tillgängliggörs riskerar att utformas av aktörer i ledande ställning som beslutar efter sina preferenser. Det institutionella uppdraget måste vara huvudinriktningen när man tydliggör strategier. Kulturarvet är inte något som existerar av sig själv, det konstrueras av kulturarvsinstitutionerna, och det förhållandet att kulturarvet skapas, formas och ständigt förändras är ofrånkomligt (s. 244, s. 257). Hon framhåller att eftersom kulturarvet är en byggsten för skapandet av allas vår identitet ”är de prioriteringar och val som görs i dessa sammanhang av avgörande betydelse” (s. 245).

Våra val och prioriteringar innebär att något väljs bort och påverkar hur vi föreställer oss historien. Kjellman hänvisar till Lowenthal som framhåller att ”vi använder kulturarvet för att formulera den historia vi önskar” (s. 257).¹⁰ Ansvar att definiera vårt kulturarv finns idag hos kulturarvsinstitutionerna och uppdraget har de fått av staten. Institutionerna har således tolkningsföreträde och makten över vårt gemensamma minne när det gäller kultur; vad vi skall minnas respektive vad vi skall glömma. Det är framför allt den institutionella praktiken (som inbegriper processen att samla, tillgängliggöra och digitalisera) som påverkar hur kulturarvet ser ut. Kjellman hävdar att vi mer bör diskutera vilka prioriteringar som görs i dessa sammanhang (s. 257). Hennes slutsats är att det behövs en ökad medvetenhet om att detta sker och att en tydligt

---

¹⁰ Lowenthal D. (1998). *The Heritage Crusade and the Spoils of History*. Cambridge: Cambridge University Press. xv-xvii.

formulerad kulturarvssyn kan vara till hjälp vid frågor om hur uppdraget skall utföras (257 f.).

- Laura Susan Ward, med examen i bl.a. biblioteks- och informationsvetenskap vid the University of California Los Angeles, ger i artikeln "A revolution in preservation: digitizing political posters at the National Library of Cuba" ett exempel på hur ett digitalt kulturarv skapas. Artikeln är utvald eftersom den handlar om kulturarv, en affischsamling och kubanska affischer som är särskilt berömda.

- Lena Johannesson, professor på Institutionen för konst - och bildvetenskap vid Göteborgs Universitet har skrivit boken *Den massproducerade bilden* som handlar om bildmediet på 1800-talet. Hon vill visa att dagens medieindustri har rötter i den tidens samhälle (1997, s. 7.). Författaren är kritisk till den historia som berättas om affischer och väljer därför att studera den. Hennes kritik handlar om att historieskrivningen mest fokuserar på stilhistoria och hon saknar sambandsbeskrivningar till den ekonomiska utvecklingen. Vidare menar hon att affischforskningen brister i perspektiv som t.ex. affischens utveckling i relation till sociala förhållanden (s. 208 ff.).

- I Nordiska museets skrift *Vad kan vi bevara* uppmärksammar man institutioner på att digitalisering av fotosamlingar kan innebära en "dold urvalsproblematik". Det framhålls att det är omöjligt att tillgängliggöra hela samlingar. Ett stort urval måste göras. Vidare skriver man att det finns en klar risk för att de fotografier som inte kommer att digitaliseras blir "gömda eller glömda bilder" och denna konsekvens kallas för en "virtuell gallring" (1999, s. 12 f.).

3. Teoriavsnitt

3.1 Kulturarvsskapande

Stefan Bohman visar hur nationalism och identitet skapas genom ett lands historia och språk. Hans bok *Historia, museer och nationalism* passar mycket väl in i detta ämnesområde eftersom hans teori om museers funktion och betydelse för kulturarvet lika väl kan appliceras på bibliotek och litteratur (Bohman 1997).

Han betonar den funktion eller uppgift ett lands kulturarv har för skapandet av nationalism och identitet.

Citat från baksidestexten på Bohmans bok:

Nationalism och nationell identitet talas det mycket om idag. Begreppet 'historia' används flitigt i resonemangen – alltifrån påpekanden om kulturblandning genom århundradena till framhållandet av det unika kulturarvet. Här har museer alltid spelat en stor roll; i deras samlingar speglas de värderingar som råder i samhället. Men det som ställs ut på museer *blir* också vårt kulturarv just därför att det finns på museer.

Här menar jag att man kan byta ut museiföremål mot digitaliserade samlingar på bibliotek. På samma sätt som museiföremål blir kulturarv för att de ställs ut blir de affischer som väljs ut för digitalisering kulturarv.

Bohman berättar att museiskatter ofta togs som troféer under krig för att symboliskt visa makt. Konsten och ett kulturarv har betydelse för att legitimera en stat, för att rättfärdiga en stat som rymmer olika nationella identiteter och för att stärka identiteten. Museer kan alltså enligt Bohman skapa en övernationell identitet samtidigt som man kan använda museer som en samlande identitet för en minoritet. Bohman skriver att bakgrunden till inrättandet av konstmuseer som Louvren i Paris, Prado i Madrid och Rijksmuseum i Amsterdam var att man ville visa upp sina nationalskatter. Napoleon ville samla de konstskatter han plundrat från museum på ett stort nationellt konstmuseum i Paris, inte för att han var konstintresserad utan han såg det som en viktig symbol för nationell storhet. Även Hitler planerade att anlägga ett stort konstmuseum i sin födelsestat (som symbol och som minne av sin egen person) där han hade för avsikt att samla det som nazisterna stulit under kriget.

De samlingar som en nation väljer att digitalisera är det som marknadsförs som landets kulturarv (avsiktligt eller oavsiktligt). Det man väljer att digitalisera ur en vald samling får till viss del representera kulturarvet. Därför kan man säga att bibliotek eller museers urval har direkt betydelse för vad som presenteras som kulturarvet.

Svante Beckman skriver i rapportsamlingen *Kulturarvet, museerna och forskningen* (1999) att den "politiska strukturkraften" inom EU tvingar oss att tänka på oss själva i mer nationella termer (s. 78). Stefan Bohman påstår i samma rapportsamling i kapitlet "Historia, museer och nationalism" att många upplever en press från EU som gör att vi

måste samla oss kring en egen kultur och identitet (Bohman 1999b, s. 100). I en kommentar till Bohmans artikel svarar Jean-François Battail att ett särskilt ansvar åligger museer som bidrar till att "åskådliggöra, klassificera och legitimera och [som] därmed utövar en påtaglig symbolisk makt" (Battail 1999, s. 103). Här menar jag att man kan dra en parallell med det urval som görs för digitalisering, på museer liksom på bibliotek.

I samma bok skriver Sten Rentzhog att ABM-sektorn är samhällets minne. Han skriver om hur viktigt det är att samla och bevara gammalt liksom nytt material för att levandegöra kulturarvet, vilket visar på betydelsen av urvalet. Detta förtydligas i slutet av kapitlet där han avslutar med att det är dags att inse att kulturarvet och museerna har en långt viktigare uppgift än vi hittills har trott, dvs. deras urval påverkar hur historien uppfattas i framtiden (Rentzhog 1999, s. 126).

Stefan Bohman påstår i *Kulturarvens dynamik* att kulturarvsinstitutionernas personal har stor makt eftersom det är de som har tolkningsföreträde när det gäller kulturarvet. Vidare att de kan bidra till att styra hur vi använder historien (Bohman 2005, s. 204).

I rapportsamlingen *Kulturarvet, museerna och forskningen* diskuteras museernas dubbla roller som kulturarvsbevarare och kulturarvsskapare. Jean-François Battail kommenterar Bohmans föregående artikel (som grundar sig på hans bok *Historia, museer och nationalism* från 1997), där Bohman uppmanar till kritisk vaksamhet mot museer som med sin roll kan sägas ha en symbolisk makt, att detta "äger relevans inte bara för museiverksamhet utan för kulturarbetare och kulturforskning i allmänhet" (Battail 1999, s. 103).

I inledningen till *Kulturarvet, museerna och forskningen* skriver rapportens redaktörer, Annika Alzén och Magdalena Hillström, att "det har hävdats att kulturarvet är viktigt för att öka ett områdes attraktions- och konkurrenskraft". Med detta påstående vill jag stödja min tes om att marknadsföring är en bidragande orsak till att vissa regioner är angelägna att synas med sitt kulturarv i den stora digitaliseringsprocessen. Vidare sägs att kulturarvet kan gynna demokratin och kan vara en resurs för att stärka bl.a. kollektiva identiteter (Alzén & Hillström 1999, s. 9).

I introduktionen till *Theorizing Digital Cultural Heritage* skriver redaktörerna Fiona Cameron och Sarah Kenderdine att museer och arvsinstitutioner har institutionaliserad auktoritet att agera som den västerländska historiens "grindvakter". Institutioner styr över en stor del av vårt intellektuella kapital (2007, s. 1).

Jag menar att ABM-institutionerna har makt. Trots att styrdokumentens riktlinjer ska vara vägledande måste någon fatta det närmare beslutet om urval i ett konkret fall. Stefan Bohman framhåller att det som ingår i utställningar på museer blir kulturarv därför att det finns på museer. Jag har tagit intryck av Bohmans intressanta teorier och anser att hans teori likväl kan tillämpas om digitaliserat material (1997).

3.2 Bibliotek som kulturarvsskapare

Finns det forskning inom B & I-området som vill problematisera vad som väljs ut för digitalisering? Varför väljs just vissa klenoder som digitaliseras? Är det objektiva val? Vad väljs inte, dvs. vad är det som utesluts? Dessa frågeställningar är ett område som man ägnar sig åt inom museiforskningen.

Det finns emellertid inte så mycket skrivet om bibliotekets roll som kulturarvs- och identitetsskapare. Däremot finns texter inom museiforskningen om museernas roll som inte enbart bevarare utan också som skapare av kulturarv och nationell identitet (Alzén & Hillström, s. 11). Texterna om museets roll kan användas även för att beskriva hur digitalisering oavsiktligt blir ett medel för bibliotek i sin roll som medskapare av kulturarvet.

Kulturarvet kan ses som vårt kollektiva minne. Frågan som uppstår är vem som beslutar vad som är kollektivt, m.a.o. vem skapar det kulturarv så som vi uppfattar det?

Jag vill med detta teoriavsnitt visa hur museer är kulturarvsskapare genom sin uppgift att välja material till utställningar. I analogi med den bilden menar jag att man kan se bibliotekariers uppgift att välja och köpa in litteratur liksom att välja ut och digitalisera material som vore den likadan. Eftersom inte allt material kan digitaliseras måste ett urval göras. Urvalet presenteras på bibliotekets (i detta fall KB:s) hemsida och får därmed representera ett urval av det svenska kulturarvet. Därför är urvalsprocessen mycket intressant att studera.

I texter om urval och digitalisering framgår att det är viktigt att redan i planeringsfasen formulera målsättningen med digitaliseringsprojektet eftersom det styr urvalsprinciperna. I *Att välja är politik* diskuteras medieval på bibliotek.¹¹ Denna debattbok om bibliotekens medieval aktualiserar det även idag, 30 år senare, så aktuella problemet hur man på biblioteken skall fördela de ständigt minskade resurserna mellan olika målgrupper. Vilka medieinköp skall prioriteras? Urvalet är av stor betydelse. Samma diskussion gäller vid urval av vad som skall digitaliseras menar jag. Vilkas intressen syftar man att tillgodose genom digitaliseringen, vilka och hur många vill man nå? Detta är s.k. ”eviga” frågor inom biblioteksvärlden när det gäller medieutbudet och i framtiden det digitaliserade medieutbudet.

Ulrika Kjellman visar i sin avhandling på en skillnad mellan museers och biblioteks uppdrag när det gäller insamling och tillgängliggörande. Museers uppdrag är att samla in och göra urval av material till olika utställningar. Biblioteken har däremot traditionellt haft en fullständighetsambition när det handlar om hur materialet hanteras. Bibliotekens mål att allt ska samlas och tillgängliggöras innebär att samlingarna blir stora och hanteringen omständlig. Biblioteken förväntas dessutom presentera materialet

---

¹¹ Det kan tyckas märkligt att citera och ta intryck ur en bok som är 30 år gammal men den är fortfarande läsvärd i diskussionen om urvalsprinciper på bibliotek och jag menar att debatten är tidlös och har därför med denna källa.

på ett objektivt sätt, och användaren skall själv prioritera och välja bland materialet (Kjellman 2006, s. 234-242). Som jag ser det är Kjellmans diskussion om bibliotekens institutionella praktik en ny men mycket viktig inriktning av bibliotekens framtida uppdrag och ett område som ännu inte är så omskrivet.

3.3 Kulturarvsskapande genom digitalisering

Marija Dalbello undersöker institutioners förändringar och studerar digitala bibliotek som framväxande miljöer för skapandet av kulturella texter och kulturellt urval. På denna nivå är skapandet av en samling en form av kunskapsskapande som speglar förändringen av biblioteket som minnesinstitution. Hon menar att inom den tidiga utvecklingen av digitala bibliotek finns huvudsakligen digitaliserade bibliotek som erbjuder en kontinuitet för existerande samlingar. På så sätt är de delaktiga i att tolka historien genom historisk representation.

Hon menar vidare att studier i hur digitala bibliotek är delaktiga i kunskapsproduktion är nödvändiga för vår förståelse om hur minnesinstitutioner för närvarande skapar samlingar i den digitala miljön. Konsekvenserna för denna förståelse är stora eftersom minnesinstitutioners traditionella roll att visa hur samhällen ser på sig själva, arv och historia har varit central för institutionernas legitimitet (2004, s. 267).

Urvalsprinciper där bevarandenaspekten styr kan innebära att om man väljer att digitalisera material i bevarandesyfte kan det komma att ingå i det digitala bibliotek som man kan säga presenteras som vårt digitala kulturarv. Detta kanske inte ska ingå i vad som vi genom riktlinjer beslutat skall presenteras som vårt kulturarv. Material som digitaliseras av bevarandeskäl kan således komma att få status som kulturarv p.g.a. att det digitaliserats.

De digitaliserade affischerna blir ett digitalt kulturarv. Urvalet på bibliotek gör bibliotekarierna till kulturarvsskapare. Som en parallell kan man se den franske riksbibliotekarien Jean-Noël Jeanneney's reaktion på Googles projekt att digitalisera litteratur. Enligt Jeanneney fanns risken att Googles digitaliseringsprojekt i samarbete med engelska och amerikanska högskolebibliotek skulle resultera i att en amerikansk världsbild skulle komma att dominera på Internet. Detta skriver Svärd om i sin uppsats om Googles projekt (2006, s. 35). Svärd refererar också till den danske riksbibliotekarien Erland Kolding-Nielsen som ställer sig bakom en europeisk variant till Googles Booksearch. Förutom risken för en engelskspråkig dominans är han oroad av att man inte gör något urval alls utan har ambitionen att digitalisera allt material.

Kristensson Alfsson & Sjöblom har i sin uppsats konstruerat idealtyper som bygger på kulturpolitikens innehåll. Idealtyperna har skapats utifrån de idéer som legitimerar kulturpolitiken. Den idealtyp som anknyter till min diskussion om vilken konsekvens urval kan få är "idén om identitet" där man menar att digitalisering och digitala bibliotek bidrar till en nationell identitetsskapande politik för alla. Man säger att "kulturarvet kan skapa en historisk kontinuitet som bidrar till alla människors identitet

och trygghet” (2006, s. 40 f.). Digitalisering innebär att kulturarvet bevaras och garanterar således en historisk kontinuitet. Inte minst av denna anledning är det därför av stor betydelse hur urvalet går till. Kristensson Alfsson & Sjöblom har genom att studera styrdokument kommit fram till att digitalisering av kulturarvet bidrar till identitetsskapande, det handlar om tillgängligheten till kulturarvet av bl.a. demokratiska skäl, digitalisering bidrar till att forma vårt kollektiva minne. Uppsatsen tar också upp den funktion som ett digitalt kulturarv kan ha när det gäller integration genom möjligheten att digitalt kunna ta del av det svenska kulturarvet (s. 46 ff.).

Kulturinstitutionerna är delaktiga i den nationella identitetsskapande politiken och beskrivs som ”ideologiproducenter och ideologiförvaltare”. Om EU presenterar ett gemensamt kulturarv skulle en europeisk identitet kunna bekräftas. På det sätt som idéer uttrycks i de dokument som Kristensson Alfsson & Sjöblom studerat är digitala bibliotek ”ett redskap för konkurrens, synliggörande och nationsbyggande”. Kulturarvet blir alltså inte bara tillgängligt för landets medborgare som identitets- och trygghetsskapande utan ”samtidigt är det ett sätt för nationer eller regioner att markera och hävda sig inför andra” (2006, s. 59). Vidare beskriver man att det i dokumenten:

[...] argumenteras även för att digitalisering kan bidra till ett enhetligt europeiskt kulturarv. Vår slutsats är att ett sådant identitetsbyggande skulle kunna vara ett led i en större strategi för att legitimera den europeiska unionens existens. (2006, s. 68)

Uppsatsförfattarna kan i de studerade dokumenten utläsa en idé om att ett digitaliserat kulturarv bidrar till att skapa identitet på lokal, nationell eller europeisk nivå (s. 72).

Som exempel på hur digitalt material kan ses som kulturarv vill jag referera till KB-utredningens redogörelse av digitaliseringserfarenheter i övriga världen. I USA heter Library of Congress nationella digitala bibliotek ”American Memory” och innehåller digitalt material (bl.a. dokument och foton) som speglar USA:s historia. Urvalet sker i samarbete med en rådgivande kommitté (2003, s. 208).

4. Metodavsnitt

Enligt Pål Repstad (1999) är det uppsatsämnet som avgör vilken metod som ska användas. Jag har därför valt en kvalitativ ansats med en kombination av textstudier och intervju då den metoden bäst kan medverka till att jag kan besvara mina frågeställningar. Mina empiriska studier består av dokumentstudier, studier av webbsidor, intervju och e-post-intervjuer med uppföljande korrespondens med två informanter på KB.

I uppsatsen studeras styrdokument och vad som uttrycks angående syfte och målsättning med digitalisering. Styrdokumentet innehåller även riktlinjer och rekommendationer gällande urvalskriterier vid digitalisering vilket är av intresse för uppsatsen. Eftersom digitalisering fortfarande kan anses vara i en utvecklingsfas var det nödvändigt att studera även de förslag till riktlinjer och rekommendationer som gjorts innan projektet startades.

Förslagen återfinns i *KB – ett nav i kunskapssamhället* (SOU 2003:129, i uppsatsen *KB-utredningen*), som innehåller en översyn av Kungl. bibliotekets verksamhet och uppdrag. I uppdraget ingick även att ge förslag på åtgärder för att göra KB:s samlingar och vårt svenska kulturarv mer tillgängligt vilket i utredningen heter ”Handlingsplan för digitalisering”.

Jag har studerat en del av rapporten *Plattform för bilddatabaser* som presenterar resultatet av ett projekt som pågick på KB under 1999. Uppdraget innebar att samordna verksamheten för digitaliseringsprojekt. Projektet var inordnat i sju delaktiviteter: definiera termer och begrepp, kriterier för urval, bildregistrering, kvalitet och standard, teknisk och administrativ plattform, användargränssnitt. Jag har valt att studera den del i rapporten som ger förslag på riktlinjer och urvalskriterier för material som skall digitaliseras.

DIGSAM-rapporten var ett internt projekt som pågick på KB mellan 2003 – 2005. Uppdraget var att utarbeta rutiner, riktlinjer och organisationsfrågor inför kommande digitaliseringsprojekt. Projektet utmynnade i projektrapporten *DIGSAM. Digitalisering och dess samordning inom Kungl. biblioteket* som utkom 2005. Intressant för uppsatsen är den checklista som skall användas som beslutsunderlag för val av digitaliseringsprojekt. Listan är resultatet av en prioriteringsmodell utformad som en enkät för att kartlägga behoven gällande kvalitet och resurser vid digitaliseringsprojekt på KB (2005, s. 25).

På KB:s webbplats, www.kb.se, har jag främst tagit del av den information som finns om KB:s olika digitaliseringsprojekt, särskilt affischsamlingen och digitalisering av affischsamlingen.

Denna uppsats fallstudie studerar KB:s affischsamling. KB:s webbplats är mycket informativ och det finns rikligt med material men för att få ytterligare information om affischsamlingen och hur urvalet gått till vid digitaliseringsprojekten valde jag att

intervjua en representant för KB. Jag valde intervjuformen eftersom det är väsentligt för min uppsats att gå till själva källan för det ämne jag valt att studera. På enheten som arbetar med affischerna har digitalisering pågått i snart 10 år och man har varit något av pionjärer på KB och även i ett europeiskt perspektiv. De projekt som genomförts har varit i form av pilotprojekt.

Jag hade först för avsikt att enbart genomföra en intervju eftersom mina inledande frågor bäst och enbart kunde besvaras av Olof Halldin som är ansvarig för KB:s affischsamling. Repstad säger att huvudkriteriet för val av respondent är att personen har "viktig och relevant information att ge när det gäller projektets frågeställningar" och undersökningens frågeställning avgör vem som är lämplig att intervjuas. Det finns ingen regel för hur många intervjuer en kvalitativ undersökning kräver utan man hänvisar till undersökarens omdöme (Repstad 1999, s. 67-70).

Efter genomförd intervju och när jag arbetat ytterligare med uppsatsen uppstod fler frågor och jag kontaktade därför Olof Halldin via e-post. Mina uppföljningsfrågor hänvisades till Lars Björk, bevarandesamordnare på KB, som jag sedan har haft kontakt med via e-post.

Inför den första intervjun sammanställdes ett detaljerat intervjumanus. Repstad menar att även om forskaren har utarbetat en frågemall innan intervjun behöver denna inte följas slaviskt. Syftet med frågemallen är att den ska fungera som en minneslista för de ämnesområden man vill undersöka. Flexibilitet är ett kännetecken för kvalitativa metoder och vid en intervju är det inte alltid så att intervjupersonen svarar enbart på frågan som ställs. Många gånger blir det också längre redogörelser som kan generera nya frågor som inte finns med i ett ursprungligt manus. Kvalitativa intervjuer ställer krav på intervjuaren att vara flexibel med frågorna (Repstad, s. 9 ff).

Det kan vara en fördel att inte ordagrant följa en mall då intervjun blir mer avslappnad och mer samtalsmässig när man efterhand omformulerar frågorna. Frågemallen som användes vid uppsatsens intervju fick ganska snart överges eftersom intervjun snabbt fick formen av ett samtal och frågor besvarades innan de ställdes osv. Repstad menar att en handledning inte får vara "huggen i sten", den ska kunna ändras (s. 64 f.).

De flesta forskare rekommenderar att man använder bandspelare vid kvalitativa intervjuer. Bandinspelningen gör att intervjuaren kan lägga mer uppmärksamhet på respondentens tonfall, gester osv. och lättare kan följa respondentens svar utan att ägna all koncentration till att anteckna (Repstad, s. 70 ff.). Vid min intervju användes bandspelare och efter intervjun skrevs den ut ordagrant enligt bandupptagningen. De 11 A4-sidorna komprimerades till en sammanfattning på fyra sidor som har varit underlag för kapitel 5.2.3 i uppsatsen.

"Trattprincipen" gäller vid utformande av manus. Inled med det allmänna om ämnet för att konkretisera i slutet av intervjun (Repstad, s. 75). Uppföljningsfrågor kan vara nödvändiga beroende på hur "heltäckande" svaret är.

5. Presentation av material och redovisning av resultat

5.1 Urval i teorin – Styrdokument

Dokumenterna presenteras inte i kronologisk ordning. Jag har valt att börja med *KB-utredningen* (2003) som ger en mycket detaljerad bakgrund och bild av digitalisering i Sverige och utomlands. Utredningen ger ett förslag till hur KB:s samlingar och kulturarv skall göras tillgängligt för en större målgrupp och hur KB skall arbeta med digitaliseringsprojekt i framtiden. Den är intressant då den innehåller målsättningar och syften med digitaliseringsprojekt. Det mest användbara kapitlet för min uppsats är ”Handlingsplan för digitalisering”.

Därefter följer *Plattform för bilddatabaser* (2000) som även den innehåller förslag men mer konkret med en lista med urvalskriterier. Projektet *Plattform för bilddatabaser* föregick *KB-utredningen* men är fortfarande aktuell då den innehåller förslag på urvalskriterier och syften för digitalisering. Slutligen följer *DIGSAM-rapporten* (2005) som bl.a. innehåller prioriteringsmodeller för digitaliseringsaktiviteter. Checklistan används idag tillsammans med *Plattform för bilddatabaser*-projektets lista med urvalskriterier som underlag på KB när beslut tas om digitaliseringsprojekt.

5.1.1 KB – ett nav i kunskapssamhället (*KB-utredningen*)

I takt med att forskarnas krav på lättillgänglig information ökar behövs en samordning av resurser och en kraftsamling måste till för att Sverige skall kunna hävda sig i den internationella konkurrensen. Detta slås fast i *KB-utredningen* från 2003 som handlar om KB:s verksamhet och arbetsformer. *KB-utredningen* föreslår att en ”kraftsamling” bör göras för att digitalisera mer material från KB och andra kulturarvsinstitutioner inom ABM-området. Syftet är att öka kunskapen om vår historia och att underlätta för forskningsvärlden. Det övergripande målet skall vara att det samlade kulturarvet skall göras mer *tillgängligt* och *bevaras* för framtiden.

Bland utgångspunkterna för digitalisering sägs bl.a. att ”val av objekt skall utgå från brukarna”, att man skall prioritera utbildnings- och forskningsbehov på alla nivåer och man skall även prioritera digitaliseringsprojekt som ökar ungdomars intresse för kulturarvet. Staten uppmanas att besluta om en nationell plan och att tillföra resurser till verksamheten som skall präglas av långsiktighet. Man skall samarbeta inom ABM-området och även internationellt där EU-överenskommelser får vara vägledande. KB skall ansvara för samordning av verksamheten. Det är en demokratisk rättighet att kulturarvet skall vara tillgängligt för alla oavsett var i Sverige man bor.

Marknadsföring är ett skäl och man betonar att det är viktigt för Sverige att synas på Internet, ordagrant:

Att finnas på Internet innebär ett synliggörande av Sverige och vårt kulturarv internationellt och blir på så sätt också ett led i marknadsföringen av Sverige. (2003, s. 228 f.)

KB-utredningens redovisning av vad som digitaliserats på andra ABM-institutioner och motiven till dessa urval kan sammanfattas med att det är *efterfrågan från användarna* som har varit styrande. I utredningen framgår att flera svenska universitet har digitaliserat delar av sina samlingar, främst ömtåliga rariteter som exempelvis manuskriptsamlingar och värdefulla arkiv. Sammanfattningsvis digitaliserar museer och högskolor/universitet det material som är flitigt efterfrågat och som kan skadas (s. 197).

Objekt och material som är *svåråtkomligt, mest efterfrågat och skyddsvärt* ska prioriteras. Det som inte kan lånas ut p.g.a. *ålder och ömtålighet* samt det som är mest efterfrågat och i längden kommer att få stort slitage. Man framhåller det problematiska med urvalsbeslut, när man samtidigt skall tillhandahålla det som är unikt, det som är av nationellt intresse och det som är av vetenskapligt värde. Urvalsansvariga bör vara experter från ABM-området – kulturarvsforskare eller biblioteks- och museiarbetare tillsammans (2003, s. 220 f.).

I förslaget till nationella åtgärder för digitalisering anges att urvalet av material ska ske efter *brukarnas behov* (s. 228, 231). Hänsyn skall också tas till objektets representativa värde och symbolvärde. Utbildningens och forskningens behov skall stå i centrum. Arbetsgruppen fokuserar på *tillgängligheten* för en stor målgrupp (s. 219, 224).

En sammanvägning av användarnas behov, materialets efterfrågan, tillgänglighet och tillstånd föreslås. Man säger även att en kärna av vårt kulturarv, ett basutbud skall ingå vid urvalet. Svenskt material skall prioriteras och man skall även ta hänsyn till material som rör ”de nya svenskarna” och menar då möjligen att även invandrarkultur skall speglas i urvalet. Förslag ges på möjliga projekt att prioritera som t.ex. Västgöotalagen, Suecia Antiqua (som redan digitaliserats), viktiga författarskap eller olika temaområden som t.ex. kvinnors situation i samhället (s. 231 f.).

5.1.2 Plattform för bilddatabaser

I *Plattform för bilddatabaser*, finns förslag på hur KB ska välja ut material för digitalisering. Arbetsgruppens uppdrag innebar förutom att utarbeta och föreslå riktlinjer för hur urvalet ska gå till även att ordna och värdera urvalskriterierna inbördes (i rapporten viktas inte kriterierna). En lista med urvalskriterier arbetades fram, syften som kunde vara anledning till digitalisering (2000, s. 15).

Vissa av urvalskriterierna syftar till en digitalisering med ett långsiktigt perspektiv, andra urvalskriterier till en digitalisering i ett kortsiktigt perspektiv. Långsiktigt när det gäller bevarandenaspekten och när digitaliseringen kräver avbildningar i faksimilkvalitet, kortsiktigt när det handlar om tillgängliggörandet och när digitaliseringen syftar till avbildning för skärmvisning. Fler än ett kriterium kan vara aktuellt vid ett urvalsbeslut (s. 15). Arbetsgruppen betonar att även om de tyngst vägande kriterierna är *bevarande* och *tillhandahållande* påverkar faktorer som ekonomi, teknologi, säkerhet, copyright-aspekter indirekt påverkan på urvalsprocessen. (s. 18)

Att välja *allt material*, dvs. en specialsamling eller allt material inom en viss tidsperiod eller ett visst ämne innebär att man slipper hela urvalsprocessen, som enligt dokumentet ”i många fall [kan] vara mycket tidskrävande och därmed kostsam” (s. 18).

Urvalskriterierna var ett förslag inför KB:s digitaliseringsprojekt. Listan innehåller 20 olika syften som kan vara ett urvalskriterium och jag har valt att återge alla kriterier, om än i förkortad form, då jag menar att kriterierna sammantaget visar på komplexiteten för de som skall utföra urvalet efter angivna riktlinjer.

Urval till digitalisering kan göras för att lyfta fram *enskilda dokument och samlingar som anses särskilt värdefulla* (dokument eller samlingar med ett speciellt värde, det kan vara särskilt kända samlingar eller samlingar som få har kännedom om, ett exempel är samlingen av medeltida handskrifter).

Syftet kan vara att man vill *tillgängliggöra material som ofta efterfrågas* (generellt sett allt material som ofta efterfrågas eller dito som bör återges i faksimil, även efterfrågat material i dålig kondition kan väljas av bevarandeskäl), eller *material som är i dålig kondition* oavsett efterfrågan. Ytterligare kriterier för urval kan vara att man vill *tillgängliggöra ömtåligt material* (material som inte bör framtagas, t.ex. vissa bokband).

Syftet kan vara att man vill *tillgängliggöra material av nationellt intresse* liksom av *internationellt intresse* (för att sprida kunskap om KB:s samlingar, dvs. marknadsföring). Urval kan också ske av *material som vi förväntar oss ska vara tillgängligt* på KB (t.ex. specialsamlingen porträtt). Ett argument kan vara att man digitalt vill *samla skingrat material* om en person.

Fler urvalskriterier kan vara *material i stort fysiskt format* (format som t.ex. större bildsamlingar som p.g.a. sin storlek är svårhanterliga). Syfte för att digitalisera kan vara att *öka läsbarheten* genom möjlighet att förstora och detaljstudera alternativt förvränga bilder (förvränga genom att retuschera bilden, som att exempelvis avlägsna smuts). Med digitalisering kan stöldrisken minskas genom att man tillgängliggör *stöldbegärligt material* digitalt.

Grund för urval kan också vara att nå en bredare publik, dvs. *nå potentiella användare*. Urval kan göras i syfte att *skapa överblick* av en samling eller att *presentera ”greatest hits”* (populärt material). Slutligen kan ett syfte vara att *öka tillgängligheten till KB:s samlingar* genom att digitalisera register och forskningsresultat (*Plattform för bild databaser* 2000, s. 16 f.).

Sammanfattningsvis är syftet för urval att man vill: tillgängliggöra, bevara, möta efterfrågan eller marknadsföra materialet.

5.1.3 DIGSAM-rapporten

Under perioden 2001 – 2005 har ”utredningar och plattformsbbyggande” dominerat digitaliseringsarbetet på KB. 2005 kom *DIGSAM-rapporten*. Projektet *DIGSAM (Digitalisering och dess samordning inom KB)* startades med syftet att formulera mål och rutiner för planering och genomförande av digitaliseringsprojekt samt fastställa ”infrastruktur” för det som digitaliserats. Projektet består av sju aktiviteter. Uppsatsen kommer att ta upp två av dessa, nämligen ”Mål och principer för digitalisering inom Kungl. biblioteket” och ”Prioriteringsmodeller för urval vid digitalisering”.

”Mål och principer för digitalisering inom Kungl. biblioteket” är den första aktiviteten som innebar ett förslag till mål och principer för KB:s digitaliseringsverksamhet och det antogs av KB:s chefsråd den 9 februari 2004 (*DIGSAM*, s. 15).

Det övergripande målet är att KB genom digitalisering skall tillgodose medborgarnas rätt att ha tillgång till KB:s samlingar. Digitalisering skall även användas för att skydda och bevara samlingarna för kommande generationer (s. 21). Man skall arbeta i ett långsiktigt perspektiv och det skall vara lätt att söka i samlingarna. Tillgängligheten skall vara i fokus och det skall därför göras tillgängligt via Internet. Den främsta målgruppen är utbildningssektorn. I de principer som anges är innehållet bl.a. att

- Alla digitaliseringsprojekt skall ha en projektplan. Man skall samarbeta mellan enheterna.
- KB:s principer för urval vid digitalisering skall följas och verktyg som underlättar skall användas.
- Material som väljs ut skall ses över av konservator före och efter digitalisering.
- Digitaliserat material skall registreras i Libris och Regina samt tillgängliggöras genom länk om möjligt.
- Digitaliserat material skall tillhandahållas externt via KB:s webbplats om upphovsrätten tillåter. I annat fall kan materialet vara tillgängligt internt på KB. Digitaliserat material skall presenteras på svenska och engelska.
- Kvaliteten skall baseras på de principer som anges i ABM-rapporten ”Bild databaser och digitalisering” beträffande kvalitet och vissa standarder.
- Digitaliserade filer skall lagras och namnges.
- Digitaliserat material skall bevaras långsiktigt.
- Om möjligt samordna strategierna vid digitalisering mellan bibliotek och ABM-området. (*DIGSAM*, s. 22)

”Prioriteringsmodeller för urval vid digitalisering” är den andra aktiviteten som ingår i Digsamprojektet. Man kom fram till att en prioriteringsmodell behövdes för att långsiktigt kunna planera digitaliseringsarbetet och för att kunna prioritera samlingar inte minst ur bevarandesynpunkt. Checklisten bygger delvis på en metod som utvecklats av the ”Commission of Preservation and Access” från 1993.

Prioriteringsmodellen är utformad som en enkät och ska spegla resurs- och kvalitetsbehov när material skall väljas för digitalisering. Resultatet är en checklista som kan

användas för att sammanställa information om materialet. Syftet med checklistan är att kunna jämföra information om olika objekt gällande tillgänglighet, bevarande, teknik och bildfångst. Frågorna besvaras av olika enheter på KB beroende på vilken specialistkunskap området kräver: tillgänglighetsfrågorna ska besvaras av den samlingsansvariga enheten, bevarandefrågor av bevarandeenheten i samråd med samlingsansvarig enhet, bildfångst av repro- och fotoenheten och teknikfrågor som besvaras av data- och it-enheten. Till dessa frågor kommer frågor om kvalitetsnivå, åtkomst, digital lagring, kondition, användning och värde. Informationen bedöms därefter enligt ett matrissystem som resulterar i en prioritering baserad på bevarandeskäl. Prioritering ur användarperspektiv baseras på frågor om tillgänglighet.

Arbetsgruppen som har sammanställt checklistan anser att de överordnade riktlinjerna skall gå i linje med KB:s uppdrag och får definieras av KB:s ledning. Det är också ledningen som tar slutgiltigt beslut om prioritering av de objekt som presenteras som lämpliga (2005, s. 25 ff.).

Exempel på tillgänglighetsfrågor/faktorer i checklistan (besvaras av samlingsansvarig enhet):

- omfattas samlingen av KB:s uppdrag
- upphovsrätten – är verket skyddat eller är det fritt tillgängligt
- finns samlingen tillgänglig på annat bibliotek (fysiskt eller som reproduktion)
- skulle digitalisering innebära att man samlar en fysiskt spridd samling
- efterfrågan
- är verket svårt att tillhandahålla i original
- vilka användargrupper gynnas av en digitalisering
- om verket digitaliseras – får det ökad användning jämfört med idag eller inom andra grupper och i så fall vilka grupper
- skulle tillhandahållandet underlättas av digitalisering
- har liknande verk tidigare digitaliserats på KB eller ur andra samlingar eller internationellt
- brukar framtagning av detta verk resultera i reprobeställningar
- vilka är önskemålen om digital kvalitet
- leder digitalisering till förbättrad säkerhet
- finns befintliga resurser för att genomföra registrering, inventering och urval
- saknas resurser för ytterligare någon del i digitaliseringsprojektet som berör enheten
- vilka är de tyngst vägande skälen för digitalisering av verket (DIGSAM, s. 29)

Exempel på bevarandefrågor (besvaras av bevarandeenheten i samråd med samlingsansvarig enhet):

- objektets eller samlingens värde bedömt i olika kriterier som informationsvärdet, originalvärde avseende objektets betydelse som unikt, inneboende värde – symboliskt eller sentimentalt värde, det sista kriteriet är ekonomiskt värde
- förvaring – vilken är den befintliga förvaringen eller placeringen, finns det annat behov, är formatet svårhanterligt eller med lösa delar

- användningen (omfattning av tidigare användning och förväntad användning)
- verkets kondition (omfattning av nedbrytning och materialets tillstånd)
- finns befintliga resurser på bevarandeenheten för bevarandeåtgärder i detta projekt (DIGSAM, s. 31)

Exempel på bildfångstfrågor (besvaras av repro- och fotoenheten):

- ställer objektet/samlingen särskilda krav på teknik vid digitalisering
- har KB utrustning för digitalisering av objektet
- har repro- och fotoenheten utrymme för förvaring av objektet under arbetet
- önskemål om digital kvalitet
- har objektet tidigare digitaliserats och finns det sparat och i vilken kvalitet
- finns befintliga resurser på enheten för att genomföra bildfångstens alla moment (DIGSAM, s. 32)

Exempel på teknikfrågor (besvaras av data- och it-enheten):

- finns befintliga resurser för att säkra långsiktig tillgång till filerna, till webb-publicering, paketering och målgruppsanpassad presentation av de digitala filerna
- saknas resurser för ytterligare någon del som berör enheten (DIGSAM, s. 33)

5.2 Urval i praktiken

5.2.1 Digitalisering på Kungl. biblioteket

I *KB-utredningen* beskrivs Kungl. biblioteket, Sveriges nationalbibliotek, som ”framtidens minne” genom sin roll som förvaltare av svenskt tryck i enlighet med vår gamla plikttag (s. 18). Huvudskälet för pliktleveranserna till KB är att tillhandahålla och bevara det svenska kulturarvet (s. 133). Undantag från plikttagen kan beträffande affischerna göras om det gäller affischer som tryckts i stort format i liten upplaga med hög styckkostnad (s. 97). Det är i KB:s roll som ”framtidens minne” jag vill placera projektet att digitalisera affischsamlingen.

KB:s uppdrag är ”att bevara och samtidigt tillgängliggöra bibliotekets samlingar, både i nutid och framtid” (*DIGSAM*, s. 9). På KB:s hemsida framgår att målsättningen med digitaliseringen ligger i linje med KB:s ansvar – ”ett långsiktigt ansvar att vårda och bevara samlingarna för framtiden, men även att göra dem tillgängliga” (Müller 2008).

I uppdraget för *KB-utredningen* ingick bl.a. att ge förslag på hur KB:s samling kunde göras mer tillgänglig (s. 46).¹² Utgångspunkten för ”handlingsplanen för digitalisering”

¹² *KB – ett nav i kunskapssamhället* (SOU 2003:129), kallad *KB-utredningen*, innebar en stor översyn av Kungl. bibliotekets verksamhet och uppdrag. Utredningen gjordes med anledning av omvärldsförändringar och nya förutsättningar som teknisk utveckling, ökat fokus på utbildning, mediasamhällets förändringar samt biblioteks och arkivs förändrade samhällsroll och allmänhetens ökande kunskapsintresse. I uppdraget ingick även att utvärdera plikttagen och att ge förslag på åtgärder för att göra KB:s samlingar och vårt svenska kulturarv mer tillgängligt vilken i utredningen heter ”Handlingsplan för digitalisering”. (*KB-utredningen*, s. 45).

är att vårt kulturarv inte är tillgängligt för alla och att det utsätts för stort slitage. De två syften som anges för digitalisering av samlingarna är alltså *bevarandeskäl* och *ökad tillgänglighet* för en större målgrupp. I utredningen framhölls att digitalisering av affischer är ett viktigt sätt för att nå ut till allmänheten (s. 79).

Några mindre digitaliseringsprojekt genomfördes 1998-99. De finansierades med ett budgetöverskott och KB fick möjlighet att genomföra ett antal pilotprojekt som innebar att digitalisera bl.a. bilder och affischer (s. 183). Både teknik och kompetens har utvecklats sedan dess vilket inneburit att med KB:s nuvarande krav är kvaliteten på detta material inte tillräcklig (s. 187 f.).

Därefter har KB mest arbetat med att organisera digitaliseringsverksamheten inom KB och skapa samarbeten inom ABM-området. Man har också satsat på förarbete inför digitalisering, projekt för att organisera arbetet och utarbeta normer och riktlinjer inom ABM-området (s. 183).

Bildverket *Suecia Antiqua* har digitaliserats i sin helhet och motivet till valet är att det var mycket efterfrågat och använt, vilket tog stora resurser i anspråk för KB och innebar ett slitage av verket. Genom att verket digitaliserats i sin helhet har man uppnått målen om att bevara och tillgängliggöra originalen. Alla tidningar mikrofilmades men endast en liten del, *Post- och Inrikes Tidningar* mellan 1645 och 1721, är digitaliserad. Arbetet med att digitalisera andra perioder av tidningen pågår. Av KB:s 3,5 miljoner böcker var 20 volymer digitaliserade när rapporten skrevs och då prioriterades äldre böcker som var svåråtkomliga för exempelvis andra bibliotek. Visst annat material har också digitaliserats (s. 188).

År 2003, när utredningen presenterades var anledningen till att digitaliseringen gick långsamt inom ABM-institutionerna bristande resurser. På KB styrde låntagarnas beställningar urvalet, och ett mer planmässigt digitaliseringsarbete saknades. Bristande samordning var ytterligare en orsak, liknande standarder saknades liksom register som var möjliga att samköra mellan ABM-institutionerna. Projektet *Bilddatabaser och digitalisering – plattform för ABM-samverkan* skulle som pilotprojekt kunna innebära början till ett gemensamt register av digitaliserade kulturarvsresurser (s. 183).

5.2.2 Kungl. bibliotekets affischsamling. Status och mål

KB har en av världens största affischsamlingar med ungefär 600 000 affischer från 1690-talet fram till idag. Varje år tar man emot cirka 6 000 nya affischer. Många affischer är tryckta på papper av dålig kvalitet och KB har börjat skyddsfilma och digitalisera affischerna. Hittills har man hunnit med 17 000 politiska affischer och 6 200 illustrerade affischer från stumfilmstiden. Om ca 23 000 av totalt ca 600 000 affischer har digitaliserats är det knappt 5 % av hela affischsamlingen som hittills är digitaliserad. Detta förfarande innebär minskat slitage på originalen och ökad tillgänglighet. KB tillhandahåller inte originalaffischen om en digital kopia finns. Målsättningen är att

affischer som är digitaliserade skall katalogiseras för att efterhand kunna webbsökas i Libris eller ses på bildskärm på KB (Halldin 2008f, 2008).

Endast ett urval av det som presenteras på webbplatsen är digitaliserat. Det beror på att webbplatsen även används för att marknadsföra samlingarna. Vissa digitala bilder (webb-bilder) har funktionen att illustrera artiklarna. Allt eftersom material efterfrågas blir det digitaliserat. Det görs en högupplöst skanning, därefter produceras en kopia. Materialet finns därefter sökbar i Libris (Halldin 2008).

Affischer som hittills har digitaliserats är:

- Politiska affischer t.o.m. 1988
- Stumfilmsaffischer
- Cirkusaffischer (projektet pågår fortfarande, 800 av ca 6 000 affischer är digitaliserade)
- Reseaffischer (ett urval som ingick i projektet Tema Resor)

KB:s affischsamling har existerat parallellt med det s.k. vardagstrycket (tidigare okatalogiserat tryck eller småtryck). Vardagstrycket är bl.a. reklam och annat informationsmaterial. Många gånger har affischerna samma budskap som vardagstrycket. Den stora skillnaden är att affischen är i större format och ofta har en estetisk utformning som gör dem mer bildmässiga. Affischsamlingen är en egen samling sedan 70-talet. Uppskattningsvis halva samlingen består av textdokument, dvs. affischer utan illustrationer. Efterfrågan är till 99 % på affischer med bildmotiv och därför har det konstnärliga haft stor betydelse vid urvalet av vad som ska digitaliseras (Halldin 2008).

Kriteriet för en affisch är att den alltid ska innehålla text. Texten är den bärande informationen, oftast ett aktuellt budskap. Enligt KB:s regler ingår en affisch utan text i bildsamlingen. Affischen ska häftas upp på en vägg och storleken är från A4 och uppåt. Affischen används i reklam-, informations- eller propagandasyfte och har ett genomtänkt budskap i bild och text. Budskapet kan vara av informativ karaktär eller det kan vara ett reklambudskap. Under världskrigen användes affischen som propagandaverktyg för att värva soldater eller samla in pengar. Affischen ska vara aktuell på så sätt att den kommenterar samtiden. Affischen som media är mer uppskattad utomlands än i Sverige. Upphovsmännen till affischen står för ett konstnärskap som inte uppskattas tillräckligt i vårt land (Halldin 2008f, 2008).

Affischsamlingen tillhör det okatalogiserade materialet, och låntagaren får fråga efter det ämne man tror det kan finnas en affisch om. Affischerna är sorterade efter ämne i kronologisk ordning. Affischsamlingen är ämnesindeldad i ca 28 olika ämnen. Vissa stora händelser förutsätts det finnas affischer om och då söker KB:s personal på ämne och årtal. Ibland kommer förfrågningar om ”snygga affischer” för utsmyckning. Sådana förfrågningar tar man inte längre emot eftersom det tar tid och således är kostsamt. Målgruppen har också förändrats och är i dag till största delen forskare på universitet och högskolor, i Sverige och utomlands (Halldin 2008).

KB planerar att börja samlingskatalogisera material så att det skall bli lättare att hitta okänt material. Det innebär att man skapar olika kategorier som exempelvis reklamaffischer, teateraffischer, sportaffischer. En samlingspost beskriver vad samlingen innehåller genom nyckelord och kan ge en bredare beskrivning. Fortfarande krävs emellertid en aktiv sökning från låntagaren och det innebär en medvetenhet om att materialet kan finnas. Att nå ut med denna kunskap är en utmaning för KB. Detta är ändå ett stort steg i rätt riktning som i viss mån möjliggör att det okatalogiserade materialet kan marknadsföras (Halldin 2008).

Bildregistrering har utvecklats från att som tidigare ha beskrivit affischen som om den hade ett ämne till att motivindexera själva bilddelen av affischen. Detta är möjligt med hjälpmedlet TGM som är en tesaurus för bildämnesord (Tesaurus for graphic material). TGM har använts på Library of Congress och har nu översatts till svenska inom Access-projektet. Med hjälp av TGM går det att lägga in flera ämnesord i tesaurusens hierarkier vilket förenklar sökning (Halldin 2008).

KB:s äldsta affisch från 1690-talet gjorde reklam för en teaterföreställning. Möjligheten att trycka affischen i större upplagor uppstod i samband med boktryckarkonstens genomslag. Innan dess meddelade man sig genom att man häftade upp meddelanden på väggar och andra anslag. Affischer med illustrationer har funnits sedan mitten av 1800-talet. (Halldin 2008f).

Affischsamlingar:

FNL-rörelsen

De flesta av KB:s affischer från FNL-rörelsen är en donation från Vietnamaktivister. På hemsidan kan vi läsa att även om pliktlagen innebär att alla tryckerier skall skicka material till KB saknas exempelvis affischer som endast trycktes i ett exemplar (Halldin 2008d). KB arbetar kontinuerligt med att komplettera sina samlingar och uppmanar den som har information om upphovsmän att kontakta KB ”om du vill bidra till att denna del av kulturarvet bevaras för framtiden”. Denna affischsamling visar hur stark solidaritetsrörelsen var i Sverige under 1960- och 70-talet (Halldin 2008e). Affischerna var viktiga i kommunikationen eftersom man nådde ut till många människor med sitt budskap. De första affischerna formgavs av konstnärer och förebilder var affischer från bl.a. Kuba.

Beredskapsaffischer

2005 visades på KB utställningen ”Sälja krig som margarin” som var en affischutställning om att marknadsföra krig. Utställningen visade franska affischer under första och andra världskriget. I Sverige gjordes beredskapsaffischer. Under andra världskriget tog man hjälp av reklamproffs för att producera affischer som skulle stärka, trygga och uppmuntra medborgarna. En av affischkonstnärerna under denna period var reklamkonstnären Anders Beckman. Han anses vara en av de största affischkonstnärerna i Sverige någonsin. Många affischer under kriget värdjade om hjälp och stöd till barn i krigshärjade länder (Halldin 2008c).

Folkomröstningar

Affischmediet är effektivt som påverkan vid folkomröstningar. Vi har haft fem folkomröstningar och affischer från de olika tillfällena finns samlade på KB.

Folkomröstningarna var rusdrycksförbud, högertrafik, tjänstepension, kärnkraft och medlemskap i EU. Affischerna och historierna bakom affischerna är viktiga historiska tidsdokument (Halldin, 2008b).

Svenska affischer som frimärken

Svenska posten utgav år 2003 fyra frimärken med utrikesporto. Frimärkena hade affischmotiv och KB fick föreslå motiven av vilka posten valde ut fyra stycken plus ett som omslag för frimärksfoldern. Ett av motiven som valdes ut var *Olympiadaffischen i Stockholm 1912* av Olle Hjortzberg (Halldin 2008a).

Sälja krig som margarin

Affischutställningen ”Sälja krig som margarin” hölls 2005 – 2006 och den innehöll affischer som på något sätt marknadsförde krig – krigets propaganda. Grunden till affischsamlingen är en donation från Jan Myrdal och Gun Kessle. Utställningen handlar om fransk krigspropaganda men även om konstnärerna bakom affischerna. På KB:s hemsida kan vi läsa att

KB visar en kavalkad av bilder som berör genom sina starka budskap men också för att de ofta är estetiskt och konstnärligt högtstående. Affischutställningen blir på så vis en konstnärlig resa i historien, med inblickar i 1900-talets världshändelser. (Halldin 2007b).

Att affischen förmedlar ”historiens vingslag” tydliggörs om vi reflekterar över att affischerna hängde på väggar och pelare med riktade budskap från makthavarna till medborgarna.

Jag utgick från att affischsamlingen borde vara mycket värdefull för museer som vill göra intressanta utställningar. Men den utgångspunkten överensstämmer inte med verkligheten. Museerna håller oftast inte tillgodo med en digital kopia eller en tryckt kopia. Enligt KB önskar museerna originalet till utställningen. Det är få institutioner som uppfyller KB:s höga krav på beställarna när det gäller klimat och säkerhet för att skydda det sköra materialet. De stora institutionerna klarar naturligtvis detta som exempelvis Nationalmuseum som lånade affischer till sin nyligen aktuella Toulouse-Lautrec-utställning. Kvaliteten på kopiorna är emellertid så bra att den borde vara fullgod för mindre utställningar. Om bara KB lyckas marknadsföra och presentera sina dolda samlingar skulle de inte vara dolda så länge till. Det finns efterfrågan på affischer i hela Sverige (Halldin 2008).

Affischerna är klassificerade i drygt 20 olika ämnesområden och fram till år 2000 klassificerades affischerna som följer: **affärstryck** (bil o. cykel, el – 1960, kläder, mat o. dryck, tobak, övrigt), **auktion**, **biograf o. film** (topplistor, övrigt), **bok**, **bibliotek o. tidningsväsen**, **circus**, **dans** (konstnärlig, övrig), **ekonomi** (bank o. post, försäkring,

övrigt), **geografi o. resor, konst, krigsväsen, medicin, musik** (topplistor, folk, ”jazz, rock o. populär”, övrigt), **nykterhet, politik, religion, spel, sport, teater** (institutioner, turné), **underhållning** (hembygdsfester, lucia, nationella fester, Skansen, tivoli, övrigt), **undervisning** (föredrag, skolor o. universitet, övrigt), **utställning, välgörenhet** (barnens, mors o. fars dag, övrigt), och **övrigt** (arbetarskydd, övrigt) (Halldin 2007c).

5.2.3 Intervjuer på Kungl. biblioteket

KB-utredningen innehåller information om digitalisering inom ABM-området och förslag till olika förhållningssätt gällande urval, *Digsam-rapporten* har en konkret checklista och det sista dokumenten med anknytning till KB är rapporten *Plattform för bilddatabaser* som utarbetade en heltäckande lista med kriterier som kan komma i fråga vid urvalsbeslut.

Eftersom dessa texter skrevs för några år sedan uppstod behovet att få aktuell information och därför beslutade jag mig för att intervju den eller de som arbetar med urval för digitalisering av affischsamlingen på KB. Jag kontaktade Olof Halldin som är ansvarig för samlingen och vi bestämde tid för intervju. Enbart en intervju kan tyckas vara otillräckligt för att kunna dra några slutsatser, men eftersom det är en person som arbetar med ämnet fanns ingen anledning att intervju fler. Därefter har ytterligare några frågor tillkommit som hänvisades till en annan kontaktperson på KB som har svarat på frågor via e-post.

All information i detta kapitel samt information om affischsamlingen som inte har någon annan hänvisning grundar sig på min intervju med Olof Halldin. I kapitlet redovisas information om urvalsprinciper när det gäller digitalisering av affischsamlingen så som det framgick vid intervjun.

Affischer har ofta en konstnärlig utformning vilket har inneburit att när låntagare har beställt fram en affisch har den beställts utifrån affischens motiv och inte det budskap eller ämne som affischen har. Ungefär hälften av de 600 000 affischer som finns på KB har enbart textbudskap, dvs. de saknar illustrationer. Då efterfrågan till största delen gäller affischer med bildmotiv har det konstnärliga haft stor betydelse vid urvalet av affischer som ska digitaliseras.

Eftersom samlingen inte är katalogiserad och kan beskrivas som ett ”dolt material” är det svårt att veta vad den innehåller. Låntagaren får fråga efter det ämne man tror det ska finnas en affisch om. Affischerna är sorterade efter ämne i kronologisk ordning. Vissa stora händelser förutsätts det finnas affischer om och då söker KB:s personal på ämne och årtal.

KB:s definition av ”digitalisering” är att ett material är digitaliserat när det är av faksimilkvalitet och kan anses ersätta originalet fullt ut.¹³ Digitaliseringsprojekten

---

¹³ Faksimil = ”exakt avbildning i tryckt eller digital form av ett brev, en teckning, en bok etc.” *KB-utredningen*, förkortningar och definitioner, s. 444.

började med de politiska affischerna p.g.a. att de var de mest efterfrågade, särskilt under valår. Beställarna ville skriva om politiska trender eller behövde illustrationer till texter. De politiska affischerna var mikrofilmade redan år 1988, och kunde därför skannas direkt från mikrofilmen. Det är inte originalen som är skannade vilket innebär att kvaliteten inte är av faksimilkvalitet men fullt användbar. Av denna anledning presenteras inte de politiska affischerna som digitaliserat material på webbplatsen.

Varefter material efterfrågas blir det digitaliserat då man gör en högupplöst skanning för att sedan producera en kopia. Materialet finns därefter sökbart i Libris. Man kan också uttrycka det som att digitaliseringen till viss del är låntagargenererad eftersom den delvis bygger på efterfrågan. Följande kriterier framkom vid intervjun med Olof Halldin:

- Efterfrågan

Kriterier för att ett digitaliseringsprojekt skall påbörjas är att det är efterfrågat vilket var fallet när man valde de politiska affischerna och stumfilmsaffischerna.

- Resurser

Det måste finnas ekonomiska resurser för att man skall genomföra ett digitaliseringsprojekt.

- Marknadsföring

Material som är bortglömt och dolt behöver synliggöras för att det skall kunna efterfrågas. Materialet behöver marknadsföras och en digitalisering innebär att både materialet och kulturarvsinstitutionen blir marknadsförd. Exempel på ett sådant projekt är digitaliseringen av cirkusaffischerna.

- Bevarande

Samlingen med cirkusaffischer valdes ut av bevarandeskäl. Det handlar om 6 000 affischer, där de äldsta är från 1700-talet men de som producerades i slutet av 1800-talet har sämst kvalitet då papperskvaliteten försämrades. Valet av papper hade låg prioritet eftersom tanken var att affischen skulle sitta uppe endast ett par veckor.

Bevarandaspekten är viktig eftersom material som vittrar sönder är borta för alltid. Därför måste de som arbetar med samlingarna göra bedömningar om materialet. Ingen annan än de som regelbundet ser materialet har kunskap om vad som finns och vilket skick det är i. Ansvar att lyfta fram materialet blir därför en parameter som påverkar urvalet.

- Den totala bilden – praktiska/pragmatiska skäl

En samling som är ”lagom” stor, vilket innebär att det finns resurser för att digitalisera den utvalda samlingen under en fastställd period. Det ses som en sorts garanti för att projektet slutförs. Samlingen måste dock till viss del vara efterfrågad. (Jämför med en större men mer efterfrågad samling som det inte finns ekonomiska resurser för att digitalisera.)

- KB:s uppdrag

Uppdraget att bevara och tillgängliggöra kulturarvet är ett kriterium som kan sägas gälla samtliga skäl för att digitalisera. Digitaliseringen är dessutom en möjlighet att marknadsföra kulturarvet.

- ”Greatest hits”

Kriteriet finns med i KB-utredningen och inbegriper objekt eller samlingar som man förväntar sig ska finnas tillgängliga, som exempel nämndes Djävulsbibeln. Problemet med detta kriterium är att inom institutionen enas om vad som är ”greatest hits”!

- Samlingsansvariga

Personal som har god kunskap om vad samlingarna innehåller och i vilket skick de är blir indirekt kulturarvsskapare. Personalen har ansvaret att bedöma i vilket skick materialet är. Att personalen genom sitt urval indirekt skapar kulturarvet, som det visas digitalt, ses som ett problem då man anser sig sakna historisk utbildning för detta ansvar (dvs. ansvaret att bedöma vad som skall lyftas fram som kulturarv).

- Affischkanon

När det gäller affischerna finns en sorts affischkanon med ett urval affischer som speglar vår affischhistoria. Av konstaffischerna väljs t.ex. de kända affischillustratörerna eller konstnärerna eftersom alla känner till deras namn. Etablerade konstnärer som även illustrerade affischer kan också vara intressanta att välja eftersom det kanske inte är allmänt känt (t.ex. Einar Nerman). Man är medveten om att man lyfter fram affischer genom att prioritera aspekter på ett material som av någon anledning anses intressant men som kanske inte är allmänt känt. Det kan innebära att tidigare okända affischer blir marknadsförda och på så sätt påverkar man hur det digitala kulturarvet gestaltas.

Det är inte vanligt att samråda med målgrupper om vilket material som efterfrågas och borde prioriteras. Å andra sidan gör man det ändå när material digitaliseras allt eftersom det efterfrågas. Men en dialog förekommer, exempelvis när stumfilmsaffischerna skulle digitaliseras då man samrådde med Filminstitutet för att inte dubblera materialet.

Urvalsprocessen går till så att samlingsansvarig gör ett förslag som diskuteras i projektgruppen. De tyngsta urvalskriterierna är som tidigare nämnts *efterfrågat material, tillgängliggörande och bevarandenaspekten*. De resurser som finns till förfogande för ett projekt har också betydelse för hur ett digitaliseringsprojekt väljs ut i den samlade bedömningen. I genomsnitt två personer arbetar med affischsamlingen när ett digitaliseringsprojekt pågår, varav en projektanställd som arbetar med katalogiseringen och själva genomförandet. En person arbetar med urvalet.

KB-rapporten *Plattform för bilddatabaser* innehåller förslag på syften som kan förekomma när material skall väljas för digitalisering. För affischsamlingen används en checklista som är i ständig förändring men den bygger på de kriterier och den checklista som finns i *Plattform för bilddatabaser* och *Digsam-rapporten* (Halldin 2008). Checklistan används för att samla in information vid digitaliseringsprojekt. Checklistan

används även när man samlar in förslag på digitaliseringsprojekt. En representant för en samling lämnar förslag genom att fylla i checklistan med nödvändig information. Därefter sammanställs listorna enligt olika kriterier: behöver konservator arbeta med samlingen innan digitalisering, är materialet registrerat, ställs speciella krav när det gäller hantering osv. Förfarandet med checklistor kommer att anpassas beroende på utformningen av den långsiktiga inriktningen för digitaliseringsverksamheten (Björk 2008).

Samtliga textaffischer har indirekt valts bort eftersom de inte varit efterfrågade. Så var fallet med stumfilmsaffischerna där de illustrerade affischerna valdes ut för digitalisering eftersom det var de som var efterfrågade. Indirekt kan man säga att textaffischerna valdes bort (eftersom de inte var efterfrågade var aldrig tanken att de skulle digitaliseras). Det är ett sorts urval.

KB arbetar med att ta fram ett nytt verktyg, ett mätinstrument för att göra ett urval på ett bättre sätt. Man har olika parametrar: efterfrågan är en, slitage en annan osv. I dagsläget finns inte mer information om detta mätinstrument.

Jag menar att om man ser till det faktiska kulturarvet som finns på KB är det allt som finns i byggnaden och i KB:s magasin. Det som digitaliseras blir oundvikligen ett urval eftersom man inte kan digitalisera allt. Urvalet kan ses som ett digitalt kulturarv. Enligt Halldin är det därför nödvändigt att vara tydlig med att informera om att det som presenteras endast är "ett urval".

6. Analys och slutsatser

Detta kapitel inleds med att frågeställningarna besvaras utifrån dokumentstudier och intervjuer. Därefter följer ett avslutande stycke där jag sammanfattar mina slutsatser.

6.1 Svar på frågeställningarna

6.1.1 Vad är syftet med digitaliseringen och vilka urvalsprinciper för digitalisering finns i styrdokumentet?

De skäl som anges för digitalisering är att möta efterfrågan från användarna och att öka tillgängligheten till vårt kulturarv genom att webbpublicera materialet via digitala filer. Det är en demokratifråga att alla medborgare har tillgång till kulturarvet. Bevarandeskäl är ett annat syfte och då gäller det material eller dokument som är i mycket dåligt skick och som kan komma att vittra sönder. Genom att objekten digitaliseras kan de bevaras för framtida generationer och materialet skyddas genom att en digital kopia används, dvs. originalet får vila. Digitalisering ligger i utbildningens, forskningens men också i allmänhetens intresse. Inte minst skolor är en prioriterad målgrupp om man vill öka ungdomars intresse för kulturarvet. Dessutom ses digitalisering som en möjlighet till marknadsföring av det svenska kulturarvet (*KB-utredningen, DIGSAM*).

Syften med digitalisering samt riktlinjer och principer för urval så som de uttrycks i styrdokumentet presenteras mer detaljerat i kapitlen 5.1 – 5.1.3.

6.1.2 Varför digitaliseras affischsamlingen?

Affischsamlingen har digitaliserats av ett antal olika skäl. Min uppfattning, som grundar sig på styrdokument och intervjuer, är att de övergripande skälen för digitalisering är *efterfrågan* och att *tillgängliggöra och bevara affischsamlingen*. *Efterfrågan* har inneburit att de många gånger mycket sköra affischerna har utsatts för stort slitage vid framtagning och genom digitalisering sparas originalen. *Tillgängliggöra* innebär att digitalisera och katalogisera så att affischerna blir möjliga att söka och marknadsföra. *Bevara affischsamlingen* är ett skäl eftersom vissa affischer från 1800-talet är i upplösning och måste digitaliseras för att inte försvinna.

Efterfrågan i kombination med bevarande och tillhandahållande är skäl för digitalisering. Affischer som ofta efterfrågas utsätts för slitage och digitalisering av populära objekt innebär att originalet kan skyddas och bevaras. Som exempel tas de politiska affischerna som alltid efterfrågas under valår. Målgrupperna är media, historiker och uppsatsstudenter som skall skriva om exempelvis politiska trender och därför behöver en historisk tillbakablick. De politiska affischerna mikrofilmades redan 1988 och när det sedan fanns möjlighet att digitalisera skannades mikrofilmerna. Det är

således inte faksimilkvalitet på de digitala bilderna men det man åstadkommit med detta projekt är att man numera inte behöver hämta fram originalen.

Som framgår av den intervju som gjordes kan affischsamlingen beskrivas som ett ”dolt material” beroende på materialets format som medför en naturlig otillgänglighet. Större delen av samlingen är dessutom okatalogiserad vilket innebär att det är svårt för låntagare att söka efter affischer när man inte vet vilka som finns. Eftersom låntagarna inte själva kan bläddra i materialet måste man veta ungefär vad man söker, t.ex. inom vilket ämne affischen kan finnas och vilket årtal den trycktes. Detta innebär att samlingen är oerhört svårtillgänglig för andra än de som har kunskap om samlingen, dvs. de som har en uppfattning om vad som möjligen kan finnas i magasinet. Samlingens otillgänglighet inbjuder inte heller till flexibilitet.

Persson & Tångemar kommer i sin magisteruppsats fram till att digitalisering av affischsamlingen påbörjades eftersom låntagarna själva inte kunde besöka magasinerna och bläddra bland affischerna. De nämner även skäl som att materialet inte går att söka i någon katalog samt att samlingen är okänd för den stora allmänheten (2006, s. 33).

Detta innebär också problem för KB med att marknadsföra materialet – för att informera om att samlingen existerar måste man beskriva det som inte kan sökas. Låntagare kan inte besöka magasinerna och bläddra bland affischerna. Digitaliseringen medför uppenbara fördelar som att de affischer som har digitaliserats efterhand blir katalogiserade och därefter möjliga att webbsöka i Libris vilket är ett sätt att tillgängliggöra materialet.

För museer och andra utställningsproducenter innebär digitaliseringen även fördelar eftersom man lättare får en överblick över tillgängligt material.

Digitalisering sker också av bevarandeskäl. Många affischer är tryckta på papper av dålig kvalitet eftersom de enbart skulle användas några veckor (inte bevaras i flera decennier!). Om affischerna inte blir digitaliserade kommer de att vittra sönder. Detta skulle innebära att en del av kulturarvet är förlorat för framtida generationer.

6.1.3 Vilka affischer har valts ut för digitalisering och enligt vilka urvalskriterier?

KB:s uppdrag – ”att bevara och tillgängliggöra kulturarvet” är ett övergripande kriterium för alla urval (Halldin 2008).

De affischer som har digitaliserats är:

- Politiska affischer t.o.m. 1988 (även textaffischer). Dessa affischer är skannade från mikrofilm, men inte digitaliserade så de har inte faksimilkvalité. Affischerna var flitigt efterfrågade och fanns på mikrofilm sedan tidigare.

- Stumfilmsaffischerna – de illustrerade affischerna valdes eftersom det var de som efterfrågades.
- Cirkusaffischerna – samlingen var inte så efterfrågad men valdes av bevarandeskäl. Projektet pågår fortfarande. Samlingen består av ca 6 000 affischer, de äldsta är från 1700-talet. Affischerna från slutet av 1800-talet är av sämst kvalitet. Om man vill bevara materialet är den enda möjligheten att digitalisera. Det går inte att rädda pappret. Projektet fick avbrytas av ekonomiska skäl och hittills har 800 affischer digitaliserats. När projektet återupptas är ännu inte beslutat. Alla samlingsansvariga värnar om sitt material och digitalisering kräver stora resurser. Cirkusaffischerna valdes även ut i egenskap av ”dolt material” som behövde marknadsföras och tillgängliggöras.
- Reseaffischer – har digitaliserats eftersom de ingick i ett större projekt på KB – Tema Resor där man samlade in material om ”resor” från alla samlingar.
- Konstnärliga affischer – vissa av de 23 affischerna är digitaliserade p.g.a. efterfrågan, dessutom har de ett historiskt värde och tillhör därför affischkanon.

På KB:s hemsida presenteras också ett antal ”digitala bilder” som man kan uppfatta som om de vore digitaliserade affischer. Det är samlingarna ”Wilhelm Kåge”, ”Anders Beckman”, ”Av och med KB” och ”Konstnärliga affischer” som är en marknadsföring av affischsamlingen samtidigt som bilderna får illustrera artiklarna på hemsidan. Vissa av dessa affischer är digitaliserade och detta urval, dvs. vilka som har digitaliserats, bygger helt på efterfrågan.

6.1.4 Analys och slutsatser

Min studie visar att Stefan Bohmans teorier om museers makt avseende vad som presenteras som kulturarv även kan vara giltigt för bibliotek. I problembeskrivningen framhåller jag att det alltid är *någon* som väljer vad som skall presenteras som vårt kulturarv. Affischmediet som ett historiskt dokument kan genom urval för digitalisering och publicering på Internet komma att representera en del av Sveriges kulturarv. Därför har kulturarvsinstitutionerna och dess personal makt i sitt urvalsarbete när det gäller vad som skall digitaliseras. Ulrika Kjellman konstaterar i sin avhandling att det förhållandet att kulturarvet konstrueras av kulturarvsinstitutionerna är ofrånkomligt, och tillägger att med hänsyn till kulturarvets betydelse för vår identitet är urvalet av stor betydelse (Kjellman 2006, s. 244, s. 257).

Det är viktigt att vi är medvetna om att kulturarvet inte är givet utan att det konstrueras av någon. Därför är det av stor betydelse att riktlinjer för urvalsprinciper finns och efterföljs och att vi tydligt definierar vad som ska presenteras som kulturarv.

Uppsatsens syfte har varit att bygga vidare på tidigare forskning om kulturarvsinstitutioners, i detta fall bibliotekens, roll som kulturarvsskapare i perspektivet av digitalisering och att reflektera över vilken påverkan urvalet har på vad som presenteras som vårt kulturarv. Dels genom magisteruppsatser inom ämnet, dels med intryck av bl.a. Stefan Bohmans teorier om hur kulturarvsinstitutioner har tolkningsföreträde när det gäller hur vi ska uppfatta historien och kulturarvet. Syftet

inbegrep också att studera riktlinjer och rekommendationer i styrdokument avseende urvalsprinciper och att jämföra teori med praktik. I *KB-utredningen* konstateras:

I KB är det kundernas slumpvisa beställningar som styr det mesta av urvalet. Det saknas resurser till planmässig digitalisering och arbete med presentation, registrering, bevarande och tillhandahållande. (2003, s. 183)

Det material som jag har studerat visar att urvalet i praktiken i stor utsträckning styrs av efterfrågan. Citatet från *KB-utredningen* om att det är ”kundernas slumpmässiga urval som styr” verkar till viss del överensstämma med verkligheten enligt mina studier.

Min studie av dokument och mina kontakter med KB visar relativt entydigt att efter kriteriet *efterfrågan* följer *bevarandeskäl* och därefter ambitionen att *tillgängliggöra* material. Beroende på att digitaliseringsverksamheten ännu är av blygsam omfattning är det emellertid svårt att dra några säkra slutsatser om i vilken utsträckning riktlinjerna har fått genomslag i praktiken. Jag menar att man kan säga att teori och praktik dels överensstämmer, dels visar att även andra hänsyn tas när det gäller vilka projekt som i praktiken väljs ut.

Bevarandeskäl är självfallet ett framträdande kriterium när materialet är i dåligt skick. Det är personalens ansvar att bevaka i vilket skick materialet är. Men vad gäller beträffande kriteriet *tillgängliggörande*? Vid syftet att *tillgängliggöra kulturarvet* vilar ett stort ansvar på institutionen. Att uppfylla detta kriterium blir även det personalens ansvar. Frågan som då uppstår är vad som bör *tillgängliggöras*?

Ofta är det en kombination av kriterierna som avgör urvalet. Det som slutligen avgör vad som väljs kan även påverkas av olika praktiska eller pragmatiska hänsynstaganden som jag tidigare hänvisat till i uppsatsen. Om sådana hänsyn eller personalens val av vad som skall tillgängliggöras är de avgörande kriterierna för vad som skall digitaliseras kan det vara ett problem eftersom jag menar att urvalet påverkar vad som presenteras som det visuella kulturarvet. Kjellman säger bl.a. i sin slutsats att det finns behov av en tydligt formulerad kulturarvssyn (Kjellman 2006, s. 257 f.). Jag menar att man även kan ifrågasätta om ansvaret att definiera vad som ska representera vårt kulturarv skall vila på den enskilde tjänstemannen? Min intervju visade att personalen ser det som ett stort ansvar att besluta om vad som väljs ut för att sedan representera vårt kulturarv.

Uppsatsens teori om att urval för digitalisering innebär skapande av ett digitalt kulturarv besvaras också i uppsatsen. Det framgår att digitalisering innebär att ett digitalt kulturarv skapas. Eftersom personalen av resursskäl måste göra ett urval är det viktigt att det utförs på riktiga och enhetliga grunder. Idag sker urvalet enligt en checklista som grundar sig på urvalskriterier i rapporterna *Digsam* och *Plattform för bild databaser*.

Marija Dalbello genomförde en fallstudie av institutionella processer i samband med skapandet av the National Digital Library Program (NDLP) vid the Library of Congress. Studien handlade bl.a. om organisationsfrågor vid digitaliseringsprojekt som innebar ny

teknik i bibliotekssammanhang. Dalbello intervjuade personal om hur de upplevde processen och jag har valt ett citat som handlar om urval:

But what you end up with is five or six factors. And you end up with work that takes place over a ten-year period, different people in different years. And so the selection process is, I think, very much a process; it's a negotiation in which a number of different factors, including money being available, come into play. And sort of out of this process, and out of five or six factors, some things emerge and get done, and some other things don't emerge and don't get done. It's not a perfectly clear process, you know, you don't have an editorial board that meets and says yes and no about things. And I think that's correct; I don't think there's anything wrong with that; I think it's an organic, healthy, dynamic way to make progress in this. And all you can say is, "Well, we'll just do more and more and more if people are sorry this is left out, we can get to it next year." It's an openended process. (P1), (Dalbello 2005, s. e62)

Jag vill med citatet visa hur komplicerad urvalsprocessen kan vara och det faktum att det praktiska genomförandet inte alltid följer teorin. Uppsatsen visar att urval i praktiken kräver att man har en pragmatisk inställning. De riktlinjer och rekommendationer som finns i styrdokumentet är så omfattande att de bör innebära en lång resurskrävande process innan beslut kan tas. Om de högt ställda målsättningarna med digitaliseringsprojekt ska få genomslag krävs långsiktig planering med säkrade resurser. För KB:s del har ett stort antal pilotprojekt pågått de senaste åren. Idag saknas en plan för KB:s fortsatta digitaliseringsarbete, men KB kommer i slutet av 2008 att besluta om en långsiktig strategisk plan för hur man skall arbeta vidare med digitalisering. I detta sammanhang bör man analysera och diskutera konsekvensen att digitaliserat material kan ha funktionen som digitalt kulturarv och att det därför finns behov av att klargöra vad som ska presenteras som kulturarv. Man kanske även ska diskutera bibliotekets något förändrade uppdrag från att alltid ha haft "fullständighetsambitionen" när det gäller att samla in och tillgängliggöra material till att i framtiden arbeta enligt en ny riktning när det gäller uppdraget att tillgängliggöra material (se vidare Kjellman och avsnitt 3.2).

Politik handlar bl.a. om makt och inom kulturpolitiken blir makten ideologisk, symbolisk eller ekonomisk som när kulturen värderas som bra eller dålig, har hög eller låg kvalitet, är viktig eller oviktig (värd resurser) osv.¹⁴ Kristensson Alfsson & Sjöbloms studie konstaterar att det skett en marknadsanpassning av kulturen vilket kan bero på att kulturen används för att bidra till ekonomisk tillväxt. Turism och kultur har fått ett ömsesidigt beroende. Kultursektorn behöver turismens inkomster när stat och kommun minskar resurserna till kulturen. Turismen är beroende av kulturen för att dra till sig besökare. Enligt min mening kan det finnas skäl att presentera sitt digitala kulturarv på nätet på ett populistiskt sätt, genom urval av samlingar som är speciella i kulturarvshänseenden, dvs. som marknadsföring för att framhäva det som kan attrahera

---

¹⁴ Kristensson Alfsson & Sjöblom (2006), s. 28, hänv. till Geir Vestheim (2003) "Kulturpolitik, demokrati och legitimitet". Ingår i Sörlin, Sverker, red. *Kultur i kunskapssamhället: Om kultursektorns tillväxt och kulturpolitikens utmaningar*. Stockholm: Swedish Institute for Studies in Education and Research (Institutet för studier av utbildning och forskning) (SISTER). Nora: Nya Doxa. s. 271.

besökare eller turister som i ett längre perspektiv kan innebära resurser. Kulturinstitutioner kommer i framtiden att vara aktörer på en global (eller en europeisk) arena och måste därför göra sig mer synliga. Frågan som då uppkommer är hur representativt det som presenteras som vårt kulturarv egentligen är?

Jag anser att officiella riktlinjer och rekommendationer på området, innehåller en hel del retorik och har höga ambitioner samtidigt som verkligheten är en annan. I *Digsam-rapporten* pekar man på problemet genom att konstatera att endast en långsiktig plan och finansiering från KB:s uppdragsgivare, dvs. staten, kan skapa förutsättningar för ett stabilt arbete med digitaliseringsprojekt (2005, s. 11). Ett behov finns att från politiskt håll få stöd i form av faktisk finansiering. Det finns idag ingen konkret plan för fortsatt digitalisering av affischer på KB. Man vill avsluta digitaliseringen av cirkusaffischerna men ingen tidsplan finns för projektet. Det handlar om brist på resurser. KB kommer emellertid i slutet av 2008 att fastställa en långsiktig strategisk plan för digitaliseringsverksamheten (Björk 2008).

Båda informanterna på KB var mycket medvetna om att man som företrädare på institutionen är delaktiga i att skapa ett digitalt kulturarv. Det är ett stort ansvar och man menar att personalen saknar den utbildning som kan krävas för att göra dessa bedömningar. Min slutsats är emellertid att personalen kan sägas vara skapare av kulturarvet, i detta fall det digitala kulturarvet. Halldin berättar att personalen som arbetar med samlingarna är de som bäst vet vilket material som finns och i vilket skick det befinner sig. Därför är det oundvikligt så – för att digitaliseringsprojekt skall vara hanterbara – att man tvingas arbeta pragmatiskt till dess att man har en långsiktig plan och tillräckliga resurser för digitalisering. Halldin var tydlig med att ansvaret kräver att man är mycket noga med att alltid förtydliga att det som presenteras är ett *urval*, dvs. att det *kan* finnas ytterligare material.

Ett talande exempel på urvalsproblematiken är KB:s under året aktuella Selma Lagerlöf-utställning (maj 2008). Den tillhörande affischutställningen med film- och teateraffischer från Lagerlöfs produktion visar på en bredd i fråga om historia, stil och verk. KB:s personal har gjort urvalet. Skulle urvalet ha varit annorlunda om en konstprofessor gjort urvalet? Hade det varit mer representativt? Vad är representativt för hur vi uppfattar kulturarvet i ett visst sammanhang? Om professorn valt hade det varit illustrationerna som varit huvudsaken, om historikerna beslutat hade kanske något annat prioriterats och varit fokus för utställningen. Kanske är bibliotekariens urval den gyllene medelvägen i detta sammanhang?

7. Sammanfattning

Jag har i min uppsats valt att studera vilka urvalsprinciper som är styrande vid ett digitaliseringsprojekt. Min teori är att kulturarvsinstitutioner, som exempelvis bibliotek, som utför urvalet, kan ses som skapare av ett digitalt kulturarv. Jag har inspirerats av Stefan Bohmans teorier som innebär att kulturarvsinstitutioner är delaktiga i att forma hur vi uppfattar historien.

Affischen som media är intressant ur ett historiskt perspektiv då man innan radio, tv och datorer fanns kommunicerade varierande budskap som propaganda, reklam eller information med affischer. Affischen som består av antingen enbart ett textbudskap eller en kombination av bild och text innehöll alltid ett aktuellt budskap med kravet att snabbt kunna förmedla ett budskap under några sekunders möte med förbipasserande. Idag kan affischen ses som en historisk tidsspegel.

KB har som nationalbibliotek uppdraget att bevara och tillgängliggöra vårt kulturarv. På KB finns en av världens största affischsamlingar med 600 000 affischer. För att minska slitaget och öka tillgängligheten började man i slutet av 1990-talet att digitalisera affischer. Skälen till digitaliseringen är flera, bl.a. bevarandeskäl, efterfrågan från användare, behov av att marknadsföra samlingen och uppdraget att tillgängliggöra kulturarvet som i detta fall är affischer.

Digitalisering är kostsamt och kräver stora resurser. Det finns ingen möjlighet att digitalisera allt material och ett urval måste därför göras. Jag menar att det urval som görs innebär att *urvalet* blir ett *urval av kulturarvet* när det presenteras digitalt. Jag har därför sett det som intressant att undersöka vilka urvalskriterier som förs fram i styrdokument samt vilka urvalskriterier som gäller i praktiken. Som undersökningsobjekt valde jag affischsamlingen då jag menar att den är intressant genom sin betydelse som kulturarv.

Resultatet av undersökningarna visar att styrdokument får ses som retoriska och att oavsett vilka riktlinjer och rekommendationer som finns gällande urval måste arbetet vara förankrat på politisk nivå för att man ska ges möjlighet till att arbeta långsiktigt med tillräckliga resurser. I praktiken är det en kombination av efterfrågan från användare, bevarandenaspekter och tillgängliggörandemotiv som styr vilket urval som görs men även tillgång på resurser och praktiska hänsyn har betydelse.

Kulturarvsinstitutioner som medskapare av vårt kulturarv är något som vanligtvis diskuteras inom museisektorn. Jag menar att även bibliotek kan ses som skapare av det digitala kulturarvet. Uppsatsen visar att institutionens urval när det gäller affischer som digitaliserats innebär att man skapar ett digitalt kulturarv.

Käll – och litteraturförteckning

Otryckta källor (Intervjuer och e-postkorrespondens)

Muntliga uppgifter i författarens ägo

Halldin, Olof, Kungl. biblioteket. Intervju 2008-05-15

Halldin, Olof, Kungl. biblioteket. Uppföljningsfrågor telefonsamtal 2008-09-01

Björk, Lars, Kungl. biblioteket. Telefonintervju 2008-08-18

Skriftliga uppgifter i författarens ägo

Halldin, Olof, Kungl. biblioteket. Uppföljningsfrågor via e-post 2008-06-16

Halldin, Olof, Kungl. biblioteket. Uppföljningsfrågor via e-post 2008-08-29

Björk, Lars, Kungl. biblioteket. Uppföljningsfrågor via e-post 2008-08-29

Björk, Lars, Kungl. biblioteket. Uppföljningsfrågor via e-post 2008-09-01

Elektroniska källor

Gram, Magdalena & Kjellman, Ulrika (2000). *Plattform för bilddatabaser*. Stockholm: Kungl. biblioteket. (Rapport nr 27). Även tillgänglig som http://www.kb.se/Dokument/Om/publikationer/rapport_bilddatabaser.pdf [2008-08-25]

Halldin, Olof, sidred. (2008a-03-18). *Svenska affischer som frimärken*. Stockholm: Kungl. biblioteket. <http://www.kb.se/samlingarna/affischer/frimarken/> [2008-04-28]

Halldin, Olof, sidred. (2008b-03-18). *Affischer från folkomröstningar*. Stockholm: Kungl. biblioteket. <http://www.kb.se/samlingarna/affischer/folkomrostningar/> [2008-08-25]

Halldin, Olof, sidred. (2008c-03-18). *Beredskapsaffischer*. Stockholm: Kungl. biblioteket. <http://www.kb.se/samlingarna/affischer/beredskapsaffischer/> [2008-08-25]

Halldin, Olof, sidred. (2008d-03-18). *Affischer från FNL-rörelsen*. Stockholm: Kungl. biblioteket. <http://www.kb.se/samlingarna/affischer/fnl-rorelsen/> [2008-08-25]

Halldin, Olof, sidred. (2008e-03-18) *Affischerna*. Stockholm: Kungl. biblioteket. <http://www.kb.se/samlingarna/affischer/fnl-rorelsen/fnl/> [2008-08-25]

Halldin, Olof, sidred. (2008f-04-07). *Affischer i samlingarna*. Stockholm: Kungl. biblioteket. <http://www.kb.se/samlingarna/affischer/> [2008-04-28]

- Halldin, Olof (2007a). *Historik om affischer*. Stockholm: Kungl. biblioteket.
http://www.kb.se/Dokument/Samlingarna/historik_affischer.pdf [2008-08-31]
- Halldin, Olof, sidred. (2007b-06-20). *Sälja krig som margarin*. Stockholm: Kungl. biblioteket.
<http://www.kb.se/samlingarna/affischer/margarin/> [2008-08-25]
- Halldin, Olof (2007c-09-04). *Klassifikation av affischer*. Stockholm: Kungl. biblioteket.
<http://www.kb.se/samlingarna/affischer/klassifikation/> [2008-09-30]
- KB - ett nav i kunskapssamhället: Kungl. biblioteket - Sveriges nationalbibliotek: verksamhet och visioner: betänkande/av KB-utredningen* (2003). Stockholm: Fritze. (Statens offentliga utredningar (SOU) 2003:129). Även tillgänglig som <http://www.regeringen.se/content/1/c4/06/69/fae3e899.pdf> (Missiv, kap. 1-5) och <http://www.regeringen.se/content/1/c4/06/69/d2073cff.pdf> (kap. 6-13, bilagor). [2008-08-31]
- Müller, Eva, sidred. (2008-06-10). *Digitalisering*. Stockholm: Kungl. biblioteket.
<http://www.kb.se/om/verksamhet/digitalisering/> [2008-05-16]
- Scherman, Anne (2005). *DIGSAM: Digitalisering och dess samordning inom Kungl. biblioteket*. Stockholm: Kungl. biblioteket. (Kungl. biblioteket, rapport nr 28). Även tillgänglig som <http://www.kb.se/Dokument/Om/projekt/digsam.pdf> [2008-08-25]

Litteratur

- Alzén, Annika och Magdalena Hillström, red. (1999). "Inledning", *Kulturarvet, museerna och forskningen. (Rapport från en konferens 13-14 november 1997)*. Södertälje: Riksbankens Jubileumsfond och Gidlunds Förlags.
- Andersson, Therese & Nilsson, Ann-Katrin (2006). *Digitalisering av bilder vid två museer*. Borås: Högskolan i Borås, Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap.(Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap vid Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap, 2006:07).
- Anshelm, Jonas (1993). Inledning. Modernisering och kulturarv. Ingår i Anshelm, Jonas, red. (1993). *Modernisering och kulturarv: Essäer och uppsatser*. Stockholm/Stephag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.
- Att välja är politik: En debattbok om bibliotekens medieval. Biblioteksdebatt 9* (1978). Lund: Bibliotekstjänst.

- Battail, Jean-Francois (1999). Kommentar. Ingår i Alzén, Annika & Hillström, Magdalena, red. (1999). *Kulturarvet, museerna och forskningen. (Rapport från en konferens 13-14 november 1997)*, Södertälje: Riksbankens Jubileumsfond och Gidlunds Förlags. s. 103-113.
- Beckman, Svante (1999). Vad vill staten med kulturarvet? Ingår i Alzén, Annika & Hillström, Magdalena, red. (1999). *Kulturarvet, museerna och forskningen. (Rapport från en konferens 13-14 november 1997)*. Södertälje: Riksbankens Jubileumsfond och Gidlunds Förlag. s. 25-81.
- Bohman, Stefan (1997). *Historia, museer och nationalism*. Stockholm: Carlsson.
- Bohman, Stefan (1999a). Kulturarvsinstitutionerna och det demokratiska arvet. Ingår i *Demokratiens estetik*. Demokratiutredningens forskarvolym IV. Stockholm: Elanders Gotab. (Statens offentliga utredningar (SOU), 1999:129). s 155-178.
- Bohman, Stefan (1999b). Historia, museer och nationalism. Ingår i Alzén, Annika & Hillström, Magdalena, red. (1999). *Kulturarvet, museerna och forskningen, (Rapport från en konferens 13-14 november 1997)*. Södertälje: Riksbankens Jubileumsfond och Gidlunds Förlag. s. 100.
- Bohman, Stefan (2005). Den minsta, gemensamma nämnaren. Eller – hur ser vårt kunskapsfält ut? Ingår i Aronsson, Peter & Hillström, Magdalena, red (2005). *Kulturarvens dynamik: det institutionaliserade kulturarvets förändringar*. Linköping: Unitryck. (Konferens). s. 199-205.
- Cameron, Fiona & Kenderdine, Sarah, eds. (2007). *Theorizing Digital Cultural Heritage: A critical discourse*. Cambridge, Massachusetts/London, England: The MIT Press.
- Chowdhury, G. G. & Chowdhury, Sudatta ([2003], 2004). *Introduction to digital libraries*. London: Facet Publishing.
- Dalbello, Marija (2004). Institutional Shaping of Cultural Memory: digital library as environment for textual transmission. *Library Quarterly*, vol. 74, no. 3, pp. 265-298.
- Dalbello, Marija (2005). A phenomenological study of an emergent national digital library, part I: Theory and methodological framework. *Library Quarterly*, vol. 75, no. 4, pp. 391 – 420.
- Dalbello, Marija (2005). A phenomenological study of an emergent national digital library, part II: The Narratives of Development. *Library Quarterly*, vol. 75, no. 4, pp. e28 – e70. (Elektronisk artikel).

- De Stefano, Paula (2001). Selection for Digital Conversion in Academic Libraries. *College and Research Libraries*, Vol. 62, no. 1, pp. 58-69.
- Emanuelsson, Charlotte (2006). *Digitalisering av kulturarvet – En studie av digitalisering vid två museer*. Borås: Högskolan i Borås, Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap. (Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap vid Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap, 2006:65).
- Guidelines for the preservation of digital heritage* (March 2003). prepared by the National Library of Australia, Information Society Division, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.
www.unesco.org/webworld/mdm [2008-08-30]
- Gumælius, Malin (2004). *Vad innebär digitalisering av kulturarvet? En ideologianalys av tre svenska digitaliseringsprojekt*. Borås: Högskolan i Borås, Bibliotekshögskolan/ Biblioteks- och informationsvetenskap. (Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap vid Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap, 2004:53).
- Johannesson, Lena, red. (1990). *Media: läsning och annan kommunikation i affischernas värld (1990): Paul Lipschutz samling*. Stockholm: Carlsson.
- Johannesson, Lena (1997). *Den massproducerade bilden: Ur bildindustrialismens historia*. 2. uppl. Stockholm: Carlssons.
- Kjellman, Ulrika (2006). *Från kungaporträtt till läsketikett: En domänanalytisk studie över Kungl. bibliotekets bildsamling med särskild inriktning mot katalogiserings- och indexeringsfrågor*. Uppsala: Uppsala Universitet. (Skrifter utgivna av Institutionen för ABM vid Uppsala universitet. Volym 2). Diss. Uppsala.
- Kolding Nielsen, Erland (1999). En national politik for retrodigitalisering. Hvad, hvordan, hvornår? *DF-Revy*, nr 5, s. 103-107.
- Kristensson Alfsson, Beatrice & Sjöblom, Åsa (2006). *Digitala bibliotek i Kulturpolitiken: Om idéer och legitimitet*. Borås: Högskolan i Borås, Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap. (Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap vid Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap, 2006:73).
- Kungliga biblioteket (1999). *I blickfånget: likheter och motsatser i svensk affischtradition*. urval och text: Olof Halldin. Stockholm: Kungliga biblioteket. (Serie: Kungliga bibliotekets utställningskatalog).

- Le Coultre, Martijn F. (2002). *A century of posters*. Aldershot: Lund Humphries.
- Nationalencyklopedin på nätet (2008-05-20). Uppslagsord: Kulturarv.
http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=O220283 [2008-08-31]
- Nordiska museet (1999). *Vad kan vi bevara? Rekommendationer och värderingskriterier för urval och gallring av fotografier*. Stockholm: Fotorådet och Fotosekreteriatet vid Nordiska museet. (Remissutgåva 1999.)
- Norstedts svenska ordbok* (1990). Oslo: Norstedts förlag.
- Persson, Catrin & Tångemar, Annevie (2006). *Varför digitalisera? En studie av tillkomsten av Kungl. bibliotekets digitaliserade samlingar*. Borås: Högskolan i Borås, Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap. (Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap vid Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap, 2006:119).
- Rentzhog, Sten (1999). Kulturarvet som framtidsfråga. Ingår i Alzén, Annika & Hillström, Magdalena, red. (1999). *Kulturarvet, museerna och forskningen. (Rapport från en konferens 13-14 november 1997)*. Södertälje: Riksbankens Jubileumsfond och Gidlunds Förlag.
- Repstad Pål (1999). *Närhet och distans: Kvalitativa metoder i samhällsvetenskap*. 3 uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Svärd, Anna (2006). *Google digitaliserar bibliotekssamlingar: En analys av hur biblioteksvärlden reagerar på Google Book Search*. Borås: Högskolan i Borås, Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap. (Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap vid Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap, 2006:78).
- Ward, Laura Susan (2005). A revolution in preservation: digitizing political posters at the National Library of Cuba. *International Federation of Library Associations & Institutions, IFLA Journal*, vol. 31, no. 3, s. 260-267.

Bilaga 1

Intervjufrågor

1/ AFFISCHSAMLINGEN generellt

- a/ Hur stor efterfrågan är det på affischerna (någon speciell målgrupp, hur ofta efterfrågas de)?
- b/ Vilka affischer är mest efterfrågade? (Vilket ämne?)
- c/ Vilka ämnesområden är KB:s affischer indelade i? (Vet man detta? Hur fördelar sig ämnena storleksmässigt?)
- d/ Hur stor del av de 500 000 affischerna är katalogiserade? (Antal affischer, vilka ämnen, procent?)
Innebär katalogiseringen att affischerna är sökbara i Libris?
- e/ Hur stor del av samlingen är sökbar i Libris? (Hur vet man vad som går att söka? Är det användarvänligt?)

2/ DIGITALISERING MÅLSÄTTNINGAR

- a/ Hur stor del av samlingen är digitaliserad? (Antal affischer, vilka ämnen, procent?)
- b/ Vad är KB:s målsättning med digitaliseringsprojekten?
- c/ Vad är KB:s målsättning med att digitalisera affischsamlingen?
- d/ Vilken målgrupp vänder man sig till med den digitaliserade affischsamlingen? (Är det forskare och allmänhet inom nationen eller användargrupper i Europa och övriga världen?)
- e/ Är samlingen tillgänglig på engelska?
- f/ Hur många personer arbetar med digitalisering av affischer på Kungl. biblioteket?
- g/ Vem är ansvarig för urval?
- h/ Vem eller vilka gör själva urvalet gällande affischsamlingen? (Är någon ensam ansvarig? Vem har tolkningsföreträde, ligger beslutet helt och hållet på kb-nivå eller...?)
- i/ Hur presenteras de digitaliserade affischerna (på hemsidan?, Libris?, på europeisk nivå?), är det samma material som presenteras på den gemensamma portalen som på det nationella bibliotekets hemsida?

3/ URVAL – DIGITALISERING

- a/ Vilka affischer har digitaliserats (stämmer det enligt hemsidan: Anders Beckman, Av och med KB, Konstnärliga affischer, Wilhelm Kåge)?
- b/ Samråder man med eventuella målgrupper – dvs. är urvalet behovsstyrt?
- c/ Finns några särskilda skriftliga kriterier eller riktlinjer för hur urvalet går till när det gäller affischsamlingen?
- d/ Har man följt de rekommendationer som ges i KB-utredningen (mer övergripande) och DIGSAM-rapporten (checklistan)?
- e/ Följer man några riktlinjer eller anvisningar på europeisk nivå, dvs. utanför KB?
- f/ Vilka är urvalskriterierna för de affischer som har digitaliserats?

- de äldsta affischerna?
- de ömtåligaste affischerna?
- de mest efterfrågade?
- de mest dyrbara?
- de mest originella och unika?
- de mest typiska som skall digitaliseras?
- de som bäst definierar nationens särprägel och identitet – kopplat till bilden av kulturarvet?
- annat?

g/ Vilka affischer har man valt bort och kommer således inte att digitaliseras?

h/ Varför har de valts bort?

i/ På hemsidan står det att ett projekt pågår med digitalisering av svenska affischer. Vad innebär det? Vilka affischer är det och hur har de valts ut?

4/ FRAMTIDEN

a/ Framtiden – vad planerar man att digitalisera?

Tidsplan? (Antal affischer? Vilka ämnen? Samtliga? Ett urval?)

b/ Vilken policy och målsättning har KB?

Att digitalisera allt eller som British Library att välja ut ”greatest hits”?

5/ URVALETS BETYDELSE

a/ Anser man på KB att det har någon betydelse vad som väljs ut för digitalisering?

b/ Diskuterar man bibliotekets roll som kulturarvsskapare genom det urval man gör?

c/ Diskuterar man affischens symboliska värde som kulturarv?

d/ Anser man att digitaliseringen och presentationen av samlingarna bidrar till att skapa ett digitalt kulturarv?